

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra společenských věd

Diplomová práce

Bc. Jan Fišr

Britský model demokracie a jeho aplikace v rámci
bývalých britských kolonií

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: „Britský model demokracie a jeho aplikace v rámci bývalých britských kolonií“ vypracoval samostatně a použil jen prameny uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci, dne 20. 6. 2014

Jan Fišr

.....

Děkuji Mgr. Davidovi Hamplovi, Ph.D. za odborné vedení, jeho cenné rady a připomínky při zpracování této diplomové práce.

OBSAH:

ÚVOD	6
1 MAJORITNÍ DEMOKRACIE – VYMEZENÍ	8
1.1 Konsociační demokracie	8
1.2 Konsenzuální demokracie	11
1.3 Majoritní demokracie	13
2 BRITSKÝ POLITICKÝ SYSTÉM A JEHO TRADICE.....	15
2.1 Formování britského politického systému	15
2.1.1 Formování britského parlamentu	16
2.1.2 Volební právo	17
2.2 Formování Spojeného království Velké Británie a Severního Irska.....	17
2.3 Britský politický systém	19
2.3.1 Panovník.....	19
2.3.2 Moc výkonná.....	20
2.3.3 Moc zákonodárná	21
2.3.4 Moc soudní	23
2.3.5 Místní správa.....	24
2.3.6 Volební systém.....	24
3 PROCES DEKOLONIZACE BRITSKÝCH KOLONÍ.....	26
3.1 Dekolonizace.....	26
3.2 Pojem Britské impérium a systém správy britských kolonií	28
3.3 Britské kolonie v Americe	31
3.3.1 Kanada	31
3.3.2 Newfoundland	32
3.3.3 Belize	33
3.3.4 Bahamy	33
3.3.5 Guyana	34
3.3.6 Další britská území v Karibiku	34
3.4 Britské kolonie v Africe.....	35
3.4.1 Britská Jižní Afrika	38
3.5 Britské kolonie v Austrálii a Oceánii	39
3.5.1 Austrálie	39
3.5.2 Nový Zéland	41
3.6 Britské kolonie v Asii	41
3.6.1 Britská Indie	42
3.7 Britské kolonie v Evropě	44
3.7.1 Kypr	44

3.7.2	Malta	45
4	KONSTITUOVÁNÍ POLITICKÝCH SYSTÉMŮ BÝVALÝCH BRITSKÝCH KOLONÍÍ.....	47
4.1	Konstituování politického systému Kanady	47
4.2	Konstituování politického systému Austrálie.....	49
4.3	Konstituování politického systému Nového Zélandu	50
4.4	Konstituování politického systému Jižní Afriky	51
5	COMMONWEALTH	53
5.1	Vznik a vývoj	53
5.2	Struktura a organizace moderního Commonwealthu	55
6	BRITSKÝ MODEL DEMOKRACIE V SOUČASNOSTI	57
6.1	Metodologické východisko	58
6.2	Politický systém Austrálie	59
6.3	Politický systém Nového Zélandu.....	62
6.4	Politický systém Kanady	64
7	PEDAGOGICKÁ APLIKACE.....	67
7.1	Občanský a společenskovo vědní základ	67
7.1.1	Člověk ve společnosti.....	67
7.1.2	Občan ve státě	68
7.1.3	Mezinárodní vztahy, globální svět	68
7.2	Geografie	69
7.2.1	Sociální prostředí	69
7.2.2	Regiony	69
7.3	Dějepis.....	70
7.3.1	Novověk	70
7.3.2	Moderní doba	70
7.4	Průřezová témata.....	71
7.4.1	Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech.....	71
7.4.2	Multikulturní výchova	72
7.4.3	Výchova demokratického občana.....	72
	ZÁVĚR.....	73
	SEZNAM ZKRATEK.....	75
	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY:.....	76
	PŘÍLOHY	
	ANOTACE	

Úvod

Cílem této diplomové práce je charakterizovat aplikaci britského modelu demokracie ve vybraných bývalých britských koloniích. Z důvodu omezeného rozsahu práce se bude zaměřovat spíše na bývalá britská dominia, která westminsterský politický systém v určitých modifikacích aplikují i v současnosti. Cílem první kapitoly bude charakterizovat majoritní demokracii. V případě druhé kapitoly bude cílem charakteristika britského politického systému, jeho konstituování a tradic. V další kapitole bude cílem popsat dekolonizaci Britského impéria. Cílem předposlední kapitoly bude zjistit, nakolik vybraná bývalá britská dominia aplikují britský model demokracie v současnosti a použita k tomu bude komparativní metoda.

Tato diplomová práce bude rozdělena na sedm hlavních kapitol.

První kapitola bude zaměřena na majoritní neboli westminsterskou demokracii. Ta je typická pro Velkou Británii a stejně tak mnoho z bývalých britských kolonií tento model více či méně úspěšně přijalo. Pro vymezení tohoto modelu bude důležité zmínit i východiska majoritní demokracie, a to konsociační a konsenzuální model. Majoritní demokracie je spíše teoretickým systémem politologa Arenda Lijpharta, proto bude nutné v další kapitole popsat, jak funguje britský politický systém v praxi.

Druhá kapitola se bude zabývat britským politickým systémem a jeho tradicemi. Politický systém Velké Británie je charakteristický neexistencí psané ústavy a důrazem na tradici a historickou kontinuitu. Proto bude v této kapitole zmíněno formování politického systému v dějinách s důrazem na zákonné úpravy vytvořené hluboko v minulosti. Samozřejmě pak nebude chybět ani charakteristika jednotlivých složek moci jako moc výkonná, zákonodárná a soudní.

Třetí kapitola bude zaměřena na proces dekolonizace bývalých britských kolonií. Kapitola bude rozdělena dle kontinentů a stručně se zaměří i na dějiny těchto kolonií. Zároveň bude věnována pozornost i systému správy Britského impéria. Z důvodu omezeného rozsahu práce zde nemohou být zmíněny všechny britská koloniální území.

Čtvrtá kapitola se bude zabývat konstituováním politických systémů bývalých britských kolonií. Zmíněny ale budou jen britská dominia, jmenovitě Austrálie, Nový Zéland, Kanada a Jižní Afrika. Tyto státy přijaly britský model demokracie nejúspěšněji ze všech bývalých britských kolonií a v určité modifikaci jej uchovávají dodnes.

Pátá kapitola se bude zabývat Společenstvím národů neboli Commonwealthem. Britské impérium se v tuto organizaci přetransformovalo, proto je nutné ji zmínit. První část se bude zabývat historií Commonwealthu, další část pak jeho současnou strukturou a organizací.

Šestá kapitola se zaměří na britský model demokracie v současnosti. Z důvodu omezeného rozsahu práce zde budou zmíněny opět jenom některá britská dominia, jmenovitě Kanada, Austrálie a Nový Zéland. Tyto státy aplikují majoritní model demokracie dodnes. Pro ověření tohoto faktu zde bude využita komparativní metoda. Jako východisko poslouží teoretické vymezení majoritní demokracie z první kapitoly. Cílem bude zjistit, nakolik tyto státy britský westminsterský model aplikují v současnosti.

Sedmá kapitola bude zaměřena na pedagogickou aplikaci tématu této práce. Pozornost bude věnována jednotlivým vzdělávacím předmětům a vzdělávacím oblastem, ve kterých lze toto téma použít. Zároveň zde budou zmíněna i průřezová témata.

Z monografií, které by se samostatně věnovaly problematice britských kolonií, konstituování jejich politických systému a Commonwealthu, lze vyzdvihnout dvě publikace autorů Marka Ženíška a Davida Šance: *Commonwealth: z perspektivy politické vědy* a *Commonwealth: politické systémy. Dekolonizací a konstituováním politických systémů nově vzniklých států* se zabývá také publikace autora Vladimíra Nálevky: *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Využít lze i monografie, věnující se dějinám konkrétních států. Pro účely vymezení majoritní demokracie existuje relativně málo publikací, jmenovitě monografie autorů Vít Hloušek a Lubomír Kopeček: *Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie* nebo publikace autora Blanky Říchové: *Přehled moderních politologických teorií*. Pro charakterizování britského politického systému naopak existuje velké množství publikací, například od už výše zmíněného autora Blanky Říchové či monografie Lenky Rovné: *Kdo vládne Británii?*. Využít lze i velké množství elektronických zdrojů. Například webové stránky ministerstev zahraničí jednotlivých zemí nebo stránky Commonwealthu.

1 Majoritní demokracie – vymezení

Majoritní model demokracie je typický pro Velkou Británii, z toho důvodu je této problematice věnovaná celá první kapitola této práce. Navíc tento model je či byl aplikován v různých stupních mnoha bývalými koloniemi Spojeného království. Je užíván například státy jako Austrálie, Kanada a Nový Zéland¹ a byl většinou neúspěšně zaváděn i v bývalých britských koloniích v Africe² a Karibiku.³ Vymezení tohoto modelu bude zároveň sloužit jako východisko pro komparaci politických systémů vybraných bývalých britských dominií v předposlední kapitole. Majoritní model demokracie vychází z rozdělení, které vytvořil politolog Arend Lijphart. Při komparaci 36 různých typů demokracií si všiml, že se podobají vždy jednomu ze dvou protichůdných modelů. Tyto modely nazval jako většinová (nebo také majoritní či westminsterská) a konsenzuální demokracie. Lijphartovy koncepty i díky samotnému zlepšování ze strany autora prošly poměrně rozsáhlým vývojem, který ještě není zcela ukončen. První část kapitoly bude věnována takzvané konsociační demokracii. Ta je východiskem Lijphartovy teorie a je potřeba ji rozebrat z důvodů pochopení následujících modelů v dalších částech kapitoly. Druhá část kapitoly pak bude zaměřena na konsenzuální demokracii, na jejímž základě Arend Lijphart vymezil majoritní demokracii. Majoritní demokracii pak bude věnována poslední část kapitoly.

1.1 Konsociační demokracie

Počátkem úvah o konsociační demokracii byla typologie politických systémů G. A. Alomonda publikovaná v roce 1956. Autor odlišil dva typy politických systémů v Evropě, které považoval za základní. Jednalo se o angloamerický a kontinentální politický systém. Skandinávské země a Nizozemsko, které také zařadil do své typologie, mu svým politickým charakterem přišly odlišné od obou základních typů. Hovořil o nich jako o svébytném typu politického systému, jenž stojí někde mezi angloamerickým a kontinentálním. Řada politologů tuto typologickou anomálii přijalo jako určitou výzvu. Jedním z prvních byl Arend Lijphart.⁴

¹ The Westminster system of government in the ACT. *ACT LEGISLATIVE ASSEMBLY* [online]. © 2013 [cit. 2014-05-01]. Dostupné z: <http://www.parliament.act.gov.au/learn-about-the-assembly/fact-sheets/westminster-system>

² The Westminster model failed Africa. *The Guardian* [online]. [2010] [cit. 2014-05-01]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/commentisfree/2010/may/19/africa-colonies-british-parliament-reform>

³ Westminster in the Caribbean: History, Legacies, Challenges. *LONDON'S GLOBAL UNIVERSITY* [online]. © 1999 - 2014 [cit. 2014-05-01]. Dostupné z: <http://www.ucl.ac.uk/americas/caribbean-studies/Networks/westminster-in-the-caribbean>

⁴ ŘÍCHOVÁ, B. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2006. s. 200.

V druhé polovině 60. let 20. století Arend Lijphart identifikoval několik typů demokratických režimů dle stavu dvou prvků. Prvním prvkem je stupeň kulturní fragmentace dané společnosti, neboli nakolik je společnost kulturně homogenní. Druhým prvkem je soudržnost politické elity, tedy to, zda vládní strany mezi sebou spíše soutěží nebo spolupracují. Arend Lijphart došel k následujícím typům demokracií:⁵

- a) demokracie odstředivá – politické elity mezi sebou soutěží a společnost je vysoce kulturně fragmentovaná. Výsledkem je nestabilní demokracie. Příkladem může být výmarská republika (1918 – 1933) nebo čtvrtá francouzská republika (1945 – 1958).⁶
- b) demokracie dostředivá – zde se propojuje vysoká soutěživost elit s kulturně homogenní společností. V protikladu k předchozímu systému jde o vysoce stabilní a účinnou demokracii. Příkladem může být Velká Británie, USA, Austrálie, Nový Zéland či Spolková republika Německo.⁷
- c) demokracie konsociační – elity spolupracují a společnost je vysoce kulturně fragmentovaná. Příkladem je Rakousko, Belgie či Nizozemsko.⁸
- d) demokracie depolitizovaná – elity spolupracují a společnost je homogenní. Výsledkem je, že zde politická soutěž téměř neexistuje.⁹

Arend Lijphart svou typologii vymezil na kritice Almondovy typologie. Dle jeho názoru nevysvětlovala fakt, že se některé státy se silnou fragmentací vyznačují vysokou mírou demokratické stability. Takovým státem je například právě Nizozemsko (které Almond označoval jako onen specifický třetí typ politického systému), ve kterém se Arend Lijphart narodil, a také tuto zemi použil k propracování své koncepce konsociační demokracie. Vedle Nizozemska k této typologii přiřadil i Belgii, Rakousko, Švýcarsko a Libanon.¹⁰

Výraz konsocionalismus označuje určitý charakter sociálního rozčlenění společnosti dle náboženského, etnického, jazykového či jiného hlediska. Ovšem pouhé toto rozdělení společnosti nestačí k označení státu jakožto konsociačního modelu. Důležitá je relativní samostatnost jednotlivých segmentů, mezi kterými chybí výraznější komunikační spojení. Toto spojení je nahrazeno komunikací a spoluprací v politické úrovni (na úrovni elit). Tato

⁵ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. *Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 203-205.

⁶ Tamtéž

⁷ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. *Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 203-205.

⁸ Tamtéž

⁹ Tamtéž

¹⁰ Tamtéž

spolupráce na úrovni elit je stěžejní myšlenka celé teorie, tento rys pomáhá zachovávat celistvost celého takového společenského systému a působit proti destabilizujícím tendencím. Příslušníci těchto elit musí být schopni vzájemně spolupracovat a překračovat meze dané kulturními rozdíly, ochotni uchovat systém a posílit jeho stabilitu, být si vědomi nebezpečí a krizí, které s sebou fragmentace společnosti přináší a nakonec sladovat zájmy jednotlivých segmentů. Elity přitom mají schopnost zachovávat segmentaci společnosti a zabránit tak přílišnému sblížení různorodých částí. Hovoří se o naučeném modelu jednání elit či o schopnosti elity posilovat segmentaci společnosti. Kromě toho se vyzdvihují tři důležité aspekty, které napomáhají k udržení celistvosti systému a posilují roli elit v něm. Prvním je vnější ohrožení systému, například v době války. To napomůže k vnitřnímu semknutí se elit a k jejich vzájemné spolupráci ve snaze ubránit stát. Příkladem je například Nizozemsko za první světové války či Libanon v době druhé světové války. Druhým aspektem je rovnováha sil mezi jednotlivými částmi segmentované společnosti (subkulturami). Tento stav brání tomu, aby jedna ze subkultur získala rozhodnou většinu v rozhodování a hrozbě nastolení nedemokratického režimu. Posledním aspektem je nevystavování rozhodovacího aparátu příliš velkému tlaku. Čím větší by bylo zatížení politických elit například i v důsledku sociálních či hospodářských problémů, tím více by hrozilo, že nebudou schopny hledat konsenzuální cestu spolupráce.¹¹

Mezi charakteristické rysy konsociační demokracie patří velká koalice, proporcionalita, menšinové (vzájemné) veto a segmentální autonomie.

Tvorba velkých koalic znamená zahrnutí většího počtu stran, než je potřeba k vytvoření většinové vlády. Na výkonné moci se pak podílí všechny relevantní politické strany, kdy každá může zastupovat určitou část segmentované společnosti. Klesá význam politické soutěže a naopak důležitější roli má mezistranická spolupráce bez ohledu na volební výsledek. Příkladem velké koalice je například sedmičlenná švýcarská vláda.¹²

Proporcionalita zahrnuje poměrný (proporční) volební systém, kdy jsou parlamentní mandáty rozděleny přesně dle voličských preferencí. To znamená, že jsou zastoupeny i menšiny. Kromě toho se tento princip netýká jenom roviny voleb, ale obecně na uplatnění proporcionality v celém politickém systému, ve státní správě a ve veřejném financování. Ve

¹¹ ŘÍCHOVÁ, B. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2006. s. 204-207.

¹² HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. Česká republika - konsenzuální nebo majoritní model demokracie?. *Politologická revue*. 2002. č. 1.

všech důležitých rozhodovacích orgánech a na všech úrovních by měly být všechny relevantní segmenty zastoupeny.¹³

Menšinové (vzájemné) veto slouží jako ochrana proti případnému prosazení většinového principu. Menšinové segmenty mají možnost vyjádřit nesouhlas se začínající převahou jedné strany. Forma může být různorodá, v ústavě kodifikované právo veta (Rakousko, Švýcarsko) nebo neformální pravidlo hry pokládané všemi za legitimní projev nesouhlasu (Nizozemsko). Využití tohoto práva veta by mělo být vždy až krajní možností řešení situace.¹⁴

Poslední rys je segmentální autonomie. Jedná se o právo samostatného rozhodování představitelů jednotlivých segmentů nad vlastní skupinou. Jinými slovy je to právo menšiny rozhodovat o sobě v otázkách, které se týkají výlučně zájmů této minority. V praxi pak centrální vláda (velká koalice) rozhoduje o společných zájmech celku, zatímco autonomní segmenty rozhodují ve svých záležitostech, jako například vzdělání, sociální služby, infrastruktura. Segmentální autonomie se ovšem nemusí rovnat federativnímu uspořádání státu. Segmentace a její politické vyjádření nemusí odpovídat územnímu rozmístění segmentů.¹⁵

Termín konsociační demokracie je sice mnoha politiky užíván, ale část jiných autorů naopak užívá vlastních termínů, které nemusí obsahově úplně odpovídat. Vyskytují se výrazy jako segmentovaný pluralismus, konkordační demokracie, kontraktační demokracie nebo proporční demokracie.¹⁶

1.2 Konsenzuální demokracie

V sedmdesátých letech 20. století Arend Lijphart svou teorií konsociační demokracie modifikoval. Vznikl koncept dvou protikladných systémů, konsenzuální a majoritní (většinové nebo westminsterské) demokracie. Konsenzuální demokracie zčásti vychází z konsociační demokracie, či minimálně je touto teorií inspirována. Arend Lijphart v této teorii však vychází z majoritní demokracie a od ní až vymezuje protiklad, konsenzuální demokracii. Existuje řada autorů, kteří tuto novou teorii kritizují a pojmy konsenzuální a konsociační demokracie považují za synonyma.¹⁷

¹³ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. *Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 212.

¹⁴ ŘÍCHOVÁ, B. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2006. s. 212.

¹⁵ Tamtéž, s. 212 – 213.

¹⁶ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. *Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 212.

¹⁷ ŘÍCHOVÁ, B. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2006. s. 215.

Arend Lijphart rozvedl prvky předchozí teorie a celou koncepci univerzalizoval směrem k obecné normativní teorii (což byl také jeden z důvodů kritiky).¹⁸ Dále vymezil 8 základních prvků konsenzuální demokracie (později přidal ještě další 2).¹⁹

- a) Sdílení exekutivní moci neboli tvorba velkých koalic. Zahrnuje široký podíl politických stran na výkonné moci. Na výkonné moci se podílí všechny politické strany (viz velká koalice v konsociační demokracii).
- b) Formální i neformální rozptýlení moci tak, aby došlo k oslabení moci výkonné. Moc je rozdělena mezi parlament a vládu, vláda pak nesmí dominovat ve vztahu k parlamentu, ale spíše jej oslabuje.
- c) Vyrovnané pravomoci obou komor parlamentu s výraznou reprezentací menšin. Menšiny musí mít zabezpečenu reprezentaci svých zájmů, proto jsou ustanoveny horní komory parlamentu na principu, který zajistí respektování jejich zájmů a zabrání diskriminaci.
- d) Vícestranický systém. Žádná strana nemá schopnost vytvořit jednobarevnou vládu s většinovou podporou parlamentu. V parlamentu pak zasedá větší počet malých stran.
- e) Vícerozměrný stranický systém. Existuje více rovin neshody mezi politickými stranami. Může se jednat o roviny neshody etnické, jazykové, náboženské, socioekonomické. Každá politická strana pak zastupuje určitý segment této pluralitní společnosti.
- f) Poměrný volební systém. Rozdělení mandátů v parlamentu proběhne přesně dle voličských preferencí včetně reprezentace menšin (viz proporcionalita u konsociační demokracie)
- g) Teritoriální i neteritoriální federalismus a vysoká míra decentralizace. Moc je rozdělena mezi ústřední vládu a krajské (zemské, kantonální) orgány. Je tak posílena autonomie jednotlivých skupin společnosti. Neteritoriální federalismus se zabývá problémy menšin, jež nelze lokalizovat dle místa pobytu.
- h) Psaná ústava a menšinové veto. Ústava nesmí být změněna z pozice dominance nějaké strany a musí mít takovou právní podobu, aby se zabránilo jejímu zneužití většinou. K tomuto prvku se váže i princip právo veta menšiny (viz menšinové veto u konsociační demokracie)

¹⁸ ŘÍCHOVÁ, B. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2006. s. 215.

¹⁹ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. *Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 211-2013.

- i) Korporativismus. Sdružování určitých skupin obyvatelstva (zájmových skupin) za účelem spoluutváření politiky. Mezi těmito skupinami nedochází ke konkurenčním střetům, ale naopak se snaží dosáhnout konsenzu.
- j) Nezávislost centrální banky na výkonné moci.

Arend Lijphart viděl svůj model konsenzuální demokracie jako ideální model pro rozvojové země či země bývalého sovětského bloku. I obecně projevoval větší náklonnost konsenzuálnímu modelu oproti majoritní demokracii.²⁰ Toto bylo také předmětem kritiky Lijphartovy teorie ze strany ostatních politologů. Argumentem byl například fakt, že aplikace konsenzuální teorie v čisté podobě by vedlo k úplnému ochromení výkonné moci.²¹

1.3 Majoritní demokracie

Při konstituci majoritní demokracie byl pro Arenda Lijpharta inspirací politický systém Velké Británie (proto je synonymem i výraz westminsterský, podle sídla britského parlamentu). Také mnohé bývalé britské kolonie tento systém převzaly, mnohdy čistě mechanicky bez předpokladů struktury společnosti či politické kultury, což se potom projevilo v nízké životnosti těchto systémů. Většinový model (neboli majoritní, westminsterský či konkurenční) demokracie stojí na co největší koncentraci moci na centrální úrovni v rukou jedné strany, která vzešla z vítězného konkurenčního boje s druhou velkou politickou stranou. Je jasně odlišena vláda a opozice. Zatímco v konsenzuální demokracii politické strany spolu spolupracují, v majoritní demokracii dvě velké politické strany spolu soutěží a vítěz je pak zodpovědný za výkon moci ve státě. Výhodou je zjednodušení vyjednávání a dosahování kompromisů, ovšem hrozí potenciální nebezpečí zneužití moci vítězné strany vůči menšině.²²

Opět jsou vymezeny základní rysy tohoto modelu, které stojí na protikladu ke konsenzuální demokracii:²³

- a) Koncentrace výkonné moci v rukou jedné strany a jednobarevná vláda. Vítězná strana má v rukou veškerou výkonnou moc a opozice působí jen na půdě parlamentu a na exekutivu nemá žádný přímý vliv. Vládní koalice jsou výjimkou.
- b) Fúze moci a převaha vlády nad parlamentem. Vláda může ovlivňovat rozhodnutí přijímaná parlamentem.

²⁰ ŘÍCHOVÁ, B. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, 2006. s. 216.

²¹ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. *Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 210.

²² Tamtéž, s. 215-216.

²³ Tamtéž, s. 214-215.

- c) Dolní komora parlamentu dominuje horní komoře. Horní komora nanejvýše brzdí rozhodnutí dolní komory a systém funguje reálně jako jednokomorový. Horní komora také někdy vůbec neexistuje.
- d) Bipartismus – systém dvou stran. Většinu hlasů si rozdělí dvě velké politické strany, které mezi sebou soutěží ve volbách. Vítěz získá absolutní většinu mandátů v parlamentu. Menší strany nemají příliš šanci prosadit se.
- e) Jednorozměrný stranický systém. Mezi dvěma soutěžícími stranami je pouze jedna konfliktní linie (například linie práce-kapitál). Ostatní linie nemají příliš velký význam a to ani v rozhodování voličů.
- f) Většinový volební systém. Kandidát s nejvyšším počtem hlasů vítězí nehledě na náskok nad druhým kandidátem a to, zda má nadpoloviční většinu hlasů či ne.
- g) Unitární a centralizovaná vláda. Výkonná moc je soustředěna v centru. Moc jednotlivých lokálních regionů je omezena.
- h) Nepsaná ústava. Parlament tak má moc přijmout jakýkoliv zákon, kontrola ze strany ústavního soudu chybí.
- i) Vyloučení přímé demokracie. Chybí nástroje přímé demokracie, jako například referenda. Charakter demokracie je čistě zastupitelský.
- j) Pluralismus. Existují zájmové skupiny vyvíjející tlak na držitele vlády. Na rozdíl od konsenzuálního modelu, tyto skupiny mezi sebou nespolupracují, ale soutěží.
- k) Závislost centrální banky na výkonné moci.

Na závěr kapitoly je potřeba dodat, že oba modely (majoritní a konsenzuální) jsou teoretické systémy a lze je spíše chápat jako navzájem protikladné extrémy. V dnešní době existuje poměrně málo zemí, které by odpovídaly čistě jednomu z těchto modelů. Ani v těch nejvíce konsenzuálních demokraciích není prvek soutěživosti nikdy plně potlačen. Západoevropské země tak lze rozdělit do tří skupin dle toho, jak moc se blíží k některému z typů. Země blíží se konsenzuálnímu modelu – Nizozemsko, Švédsko, Belgie, Rakousko. Země spojující prvky konsenzuální i většinové demokracie – Německo, Švýcarsko, Finsko, Dánsko, Norsko. Země blíží se k většinovému modelu – Francie, Itálie, Irsko, Velká Británie.²⁴

²⁴ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. *Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 216-217.

2 Britský politický systém a jeho tradice

Vzhledem k tématu této práce je nutné popsat fungování britského politického systému. Ten byl vzorem pro mnoho států, zvláště z řad bývalých britských kolonií, proto mu v této práci bude věnována celá kapitola. Ve Spojeném království neexistuje psaná ústava. Ta je nahrazena souborem právních norem a ustanovení popisující vztahy mezi i uvnitř moci zákonodárné, soudní a výkonné. S tím souvisí i další charakteristický rys britského politického systému a to výrazná historická kontinuita a důraz na tradici. Úvodní část kapitoly bude proto zaměřena na formování britského politického systému v dějinách s důrazem na zákonné úpravy vytvořené hluboko v minulosti. Další části kapitoly pak budou zaměřeny na formování Spojeného království Velké Británie a Severního Irska a na samotnou charakteristiku britského politického systému a jeho jednotlivých složek jako zákonodárná, výkonná a soudní moc.

2.1 Formování britského politického systému

Britský politický systém prošel v průběhu dějin přeměnou od tradiční absolutní monarchie ke konstituční parlamentní monarchii. Za historický počátek britské moderní konstituční monarchie je považována Velká listina svobod (*Magna Charta Liberatum*) vydaná roku 1215 za vlády Jana Bezzemka. Tato listina, kterou král podepsal z donucení šlechty, omezila moc panovníka a kodifikovala vztah mezi panovníkem, šlechtou, městy a církví.²⁵ Vybírání daní bylo možné pouze se svolením Velké rady tvořené zástupci vyšší šlechty.²⁶

Za důležitý mezník v omezení moci panovníka je považována Listina práv (*Bill of Rights*) z roku 1689. Král Jakub II. je parlamentem sesazen a na trůn povolán Vilém III. Oranžský a Marie II. Stuartovna. Oba se zavázali vládnout dle statutů přijatého parlamentem, čímž popřeli božskou autoritu své moci.²⁷ Dále Listina práv potvrdila, že daně mohou být vybírány pouze se svolením parlamentu a potvrdila práva občanů. V roce 1701 pak parlament upravil následnictví trůnu. Panovníkem nadále může být jenom protestant.²⁸

²⁵ ŘÍCHOVÁ, B. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomica, 2005. s. 109.

²⁶ LUPTÁK, M., PÁNA, L. *Politické systémy v zemích Evropy: Francouzská republika, Spojené království Velké Británie a Severního Irska*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. s. 60.

²⁷ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 62.

²⁸ Tamtéž, s. 72.

Přenesení výkonné pravomoci panovníka na ministerského předsedu a kabinet v průběhu 18. století a rozšiřování volebního práva v 19. století znamenalo prosazení konstituční monarchie v Británii.

2.1.1 Formování britského parlamentu

Předchůdcem parlamentu na britských ostrovech byla anglosaská instituce zvaná *Witenagemot* neboli *Witan*. Skládal se z předních mužů království a sloužil jako poradní orgán krále. O parlamentu jako takovém se začalo hovořit v roce 1236, kdy se jednalo taktéž o shromáždění prominentních mužů království, které král svolával jednou či dvakrát za rok za účelem jednání o záležitostech státu a práva.²⁹ Ve 14. století, v době vlády Eduarda III. je jednokomorový parlament rozdělen na dvě komory. Mezi lety 1306 – 1532 tak postupně vzniká Sněmovna lordů a Dolní sněmovna. Od roku 1376 má Dolní sněmovna svého voleného mluvčího, který prezentuje názory a přání sněmovny králi a lordům. Sněmovna lordů již od 14. století zaznamenává úpadek a postupně předává moc Dolní sněmovně. Dolní sněmovna například v roce 1395 získala výlučné právo k schvalování výše daní.³⁰

V roce 1832 se díky velkému reformnímu zákonu zavedly lidové volby a z Horní sněmovny (Sněmovny lordů) se stal pouze revizní a pozastavující orgán.³¹

V 18. století byla pozice obou komor parlamentu vyrovnaná. V roce 1832 díky Zákonu o reformě získali možnost volit i nižší střední vrstvy a Sněmovna lordů ztratila možnost nominovat své kandidáty. Zákon o parlamentu z roku 1911 dále omezil moc Horní sněmovny a přesunul moc do Dolní sněmovny (Horní sněmovna měla až do začátku 20. století teoreticky stejná legislativní práva jako Dolní sněmovna).³² Volební období parlamentu bylo sníženo ze sedmi let na pět. Dalším zákonem bylo v roce 1923 nařízeno, že předseda vlády musí být členem Dolní sněmovny. To vedlo k případům, kdy se určitý lord zřekl svého šlechtického titulu proto, aby se z Horní sněmovny mohl přesunout do Dolní a stát se tak premiérem.³³

Další významnější změnou týkající se britského parlamentu je zákon o parlamentu (*Parliament act*) z roku 1949, který omezuje zpomalení přijetí zákona ve Sněmovně lordů na

²⁹ PAYLING, S. J. Middle ages: Parliament and politics before 1509. *The history of Parliament* [online]. 2014 [cit. 2014-04-22]. Dostupné z: <http://www.historyofparliamentonline.org/periods/medieval>

³⁰ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 129-130.

³¹ RAMSDEN, J. *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*. Czech ed. Praha: Prostor, 2006. s. 317-318.

³² Tamtéž, s. 904.

³³ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 130.

jeden rok a dále zákon o Sněmovně lordů z roku 1999 (*House of Lord Act*), který zbavil všechny dědičné lordy s výjimkou 92 osob práva zasedat a hlasovat ve Sněmovně lordů.³⁴

2.1.2 Volební právo

Volební právo bylo ve Velké Británii na začátku 19. století omezeno pouze na malou skupinku dospělých mužů vlastnících půdu. Od roku 1884 mohli volit všichni dospělí muži. V roce 1918 získaly možnost volit ženy starší 30 let, krátce na to byl zvolen zákon umožňující ženám zasedat v Dolní sněmovně.³⁵ Roku 1928 byla věková hranice práva volit snížena na 21 let u žen, tím se vyrovnala volebnímu právu mužů. Věková hranice na 18 let byla snížena až zákonem o zastoupení lidu z roku 1969. Od roku 1985 mohou volit i občané Británie žijící v zahraničí méně než 5 let (tato hranice byla zvednuta na 20 let v roce 1989). Dnes volební právo nemají pouze duševně nemocní lidé a lidé usvědčení z některých zločinů. Také členové Horní sněmovny nemohou volit do Dolní sněmovny.³⁶

2.2 Formování Spojeného království Velké Británie a Severního Irska

Spojené království Velké Británie a Severního Irska vzniklo během staletí z Anglie, Walesu, Skotska a Severního Irska (po odtržení Irské republiky). Dlouhou dobu tento stát fungoval jako unitární státní celek, kdy byla všechna moc soustředěna v Londýně. Na sklonku 20. století ale Britské království přijímá princip devoluce (přenesení, delegování určitých pravomocí z centra na nižší úroveň)³⁷, kdy je část pravomocí přenesena na přímo volené instituce regionálního charakteru ve Skotsku, Walesu a v Severním Irsku. Přesto tento koncept nelze brát jako přeměnu na federální stát. Britský parlament sídlící ve Westminsteru má i nadále nejvyšší zákonodárnou moc a britská vláda zůstává vrcholným exekutivním orgánem. Někteří politologové ovšem ustupují od užívání pojmu unitární stát a definují Velkou Británii v dnešní době jako stát regionální.³⁸

Anglie se pokusila připojit Wales již v roce 1282, kdy anglický král Eduard I. dobyl část velšského území a formálně jej připojil k Anglii. Jeho syn Eduard II. byl prohlášen princem z Walesu. K opravdovému právně doloženému sjednocení zemí došlo až v roce 1536 a pár let poté bylo velšské právo nahrazeno právem anglickým.³⁹ V roce 1979 proběhlo referendum

³⁴ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 130.

³⁵ ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie: Srovnávací analýza demokratických politických systémů*. Praha: Portál, 2002. s. 136.

³⁶ RAMSDEN, J. *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*. Czech ed. Praha: Prostor, 2006. s. 856.

³⁷ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 221.

³⁸ ŘÍCHOVÁ, B. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomica, 2005. s. 105.

³⁹ Tamtéž

ohledně větší autonomie Walesu, byl ovšem vysloven nesouhlas. Další referendum v roce 1997 dopadlo přesvědčivěji a bylo ustanoveno velšské shromáždění. Oproti skotskému parlamentu nemá legislativní pravomoci (může pouze schvalovat zákony vytvořené britskou vládou) a má 60 poslanců volených na 4 roky.⁴⁰

Připojení území Irska mělo mnohem bouřlivější průběh. Již ve 12. století byla většina Irska dobytá anglickým králem Jindřichem II. V 15. století Angličané ovládali úzký pruh pobřeží kolem Dublinu.⁴¹ Koncem 17. století byla oblast severního Irska (*Ulster*) osídlována přistěhovalci z Anglie a Skotska. Formální připojení Irska proběhlo roku 1800 Zákonem o unii (*British Act of Union*). Zákon hovořil o rovnoprávnosti obou království, vzniklo tak Spojené království Velké Británie a Irska. Parlament Irska byl rozpuštěn s tím, že Irové budou mít zastoupení v obou komorách britského parlamentu.⁴² V Irsku ale čím dál více sílil odpor proti centralizované vládě v Londýně a touha po vlastní správě. Občanské nepokoje byly opláceny zatýkáním a represemi. Nakonec britská vláda v roce 1922 ostrov rozdělila na dvě části. Severní část (*Ulster*) zůstala pod britskou správou, jih se začal formovat v nezávislou republiku. V roce 1937 Irská republika přijala ústavu a britský parlament uznal plnou nezávislost Irska v roce 1949.⁴³

Severní Irsko, ač závislé na Británii, požívalo relativně výrazné autonomie spolu s vlastním parlamentem v Belfastu. Konflikt mezi anglickými protestanty a irskými katolíky vyústil ve velké nepokoje, kdy byla nutná i účast armády. Proto byl v roce 1972 zrušen severoirský parlament a území přešlo pod přímou správu z Londýna. Změna přišla až v roce 1998 podpisem smlouvy zvané *Good Friday Agreement*. Po ní následovalo referendum a sestavení nového Severoirského autonomního parlamentu (taktéž v roce 1998).⁴⁴

K dočasnému spojení Skotska s Anglií došlo na konci 13. století, kdy anglický král Eduard I. zvaný Kladivo na Skoty využil sporů o nástupnictví na skotský trůn a zemi vojensky obsadil. Následovalo úspěšné povstání vedené nejdříve Williamem Wallacem a později Robertem Bruceem. Od roku 1320 bylo Skotsko opět samostatné. K dalšímu spojení došlo v roce 1603 ustanovením personální unie. Nakonec byl skotský parlament nucen v roce 1707 přijmout zákon o sjednocení a následně byl v tomtéž roce rozpuštěn. Podobně jako v Irsku přešli skotští zástupci do britského parlamentu, a na rozdíl od Walesu, byl skotský právní řád

⁴⁰ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 227.

⁴¹ Tamtéž, s. 222.

⁴² ŘÍCHOVÁ, B. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomica, 2005. s. 106.

⁴³ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 222.

⁴⁴ ŘÍCHOVÁ, B. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomica, 2005. s. 107.

zachován.⁴⁵ O znovuoobnovení parlamentu rozhodovalo referendum v roce 1979 (totéž referendum, které rozhodovalo o znovuoobnovení parlamentu ve Walesu), k němuž ale přišlo příliš málo voličů a nebylo tak považováno za platné. Po úspěšném referendu v roce 1997 byl skotský parlament konečně obnoven. Má 129 členů a pod jeho pravomoci patří například vybírání daní. Britský parlament má zase pravomoc v otázkách zahraniční politiky, obrany, trestního práva, konstituce atd.⁴⁶

2.3 Britský politický systém

Současná podoba britského politického systému je charakteristická parlamentním systémem s převahou vlády (či jejího předsedy) s minimální rolí panovníka. Sněmovna lordů je razantně oslabena a po oddělení Irsku Británie směřuje k bipartismu (systému dvou stran). Od druhé světové války je jedna ze dvou hlavních politických stran (labouristé a konzervativci) schopna získat jednobarevnou většinu v parlamentu. Další politické strany mají bezvýznamné parlamentní zastoupení a nejsou potřebné jako koaliční partner. Těžiště moci je formálně v Dolní komoře (*House of Commons*) a reálně v osobě předsedy vlády.⁴⁷

2.3.1 Panovník

Britský panovník je součástí britského politického systému i nadále, ovšem již nevládne. Jeho úloha je reprezentativní, je zároveň hlava *Commonwealthu* a je důležitým prvkem britské společnosti, pomáhá britským občanům při identifikaci s jejich zemí. Nynější panovník Spojeného království, Její Veličenstvo Královna Alžběta II., vládne již od 6. února 1952 (korunovace proběhla 2. června 1953). Mezi její práva a výsady patří jmenování předsedy vlády, žádost na předsedu vítězné volební strany k sestavení vlády. Dále má právo svolat či na pokyn předsedy vlády rozpustit parlament, dává formální souhlas ke jmenování ministrů, na základě doporučení předsedy vlády jmenuje dědičné i doživotní lordy, uděluje milosti na základě pokynu ministerstva vnitra, uděluje vyznamenání (o některých může výlučně rozhodovat). Právo vetovat zákon bylo využito naposledy na počátku 18. století královnou Annou. Královna je také oficiálním velitelem ozbrojených sil (sama Alžběta II. sloužila v armádě v roce 1945) a na základě doporučení parlamentu vyhláší válečný stav či mír. Ve vztahu k vládě zůstala královně tři základní práva: právo být konzultovaná, právo podpořit a

⁴⁵ ŘÍCHOVÁ, B. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomica, 2005. s. 108.

⁴⁶ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 230-240.

⁴⁷ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J. *Politické systémy*. Brno: Barrister, 2011. s. 85-86.

právo varovat. Tato práva může uplatnit během pravidelné schůzky s premiérem konané jednou za týden.⁴⁸

2.3.2 Moc výkonná

Výkonná moc je ve Spojeném království tvořena panovníkem, ministerským předsedou, kabinetem, vládou a státní správou. Pravomoci panovníka jsou pro lepší přehlednost zmíněny v předchozí podkapitole. Ministerský předseda (premiér, předseda vlády) má ve Spojeném království největší reálnou moc. Pro vymezení jeho práv existuje jen omezený počet textů, většina jeho pravomocí je založena na zvyklostech. Při postupné přeměně Spojeného království v konstituční parlamentní monarchii se premiér stal nositelem těch práv, která původně příslušela panovníkovi.⁴⁹ Funkce ministerského předsedy se vyvinula na počátku 18. století, kdy jeden z ministrů předsedal sezením Kabinetu a zastupoval tak krále, který se sezení zrovna nemohl zúčastnit.⁵⁰ Premiér je oficiálně jmenován panovníkem a mezi jeho pravomoci patří právo vybírat a odvolávat členy vlády, které si vybírá většinou ze své vítězné strany a také svolává zasedání kabinetu, jemuž předsedá. Složení a velikost kabinetu je taktéž dáno rozhodnutím premiéra. Je spojovacím článkem mezi panovníkem a vládou a jmenuje i vedoucí pracovníky soudů, státní správy a arcibiskupy anglikánské církve. Právo rozpouštět Dolní komoru parlamentu taktéž náleží premiérovi, ačkoli v minulosti příslušelo panovníkovi. Formální souhlas královny je ovšem pořád nutný. V neposlední řadě, ministerský předseda zastupuje svou vládu a politickou stranu v médiích.⁵¹

Kabinet představuje vrcholné exekutivní shromáždění Spojeného království a skládá se v současnosti obvykle z 20 nejvýznamnějších ministrů a členů vlády. Přesná velikost a složení závisí na situaci a vůli premiéra. Existence a činnost kabinetu není taktéž právně zakotvena, jeho fungování vychází z tradice. Jeho existence sahá až do středověku, zavedenou institucí začal být ve 13. století a v dnešním pojetí vznikl po roce 1832 v souvislosti s vydáním zákona o reformě, kdy se stal institucí, jejíž složení nezáleželo na králi, ale na vůli voličů. Kabinet se schází jednou týdně, předseda vlády nejprve prezentuje nějakou otázku, za kterou následuje diskuse. Jednání jsou tajná a dodržuje se princip kolektivní odpovědnosti. Je důležité, aby při jednání kabinetu došlo ke shodě mezi všemi jejími členy, především navenek musí ministři vystupovat jednotně, a proto se o rozhodnutí nehlasuje. Závěr se dostane do zápisu a stane se

⁴⁸ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 71-77.

⁴⁹ ŘÍCHOVÁ, B. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomica, 2005. s. 114.

⁵⁰ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 81.

⁵¹ ŘÍCHOVÁ, B. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomica, 2005. s. 116-117.

rozhodnutím kabinetu.⁵² V nedávné minulosti se objevily dva styly utvoření kabinetu. Za vlády premiérky Margaret Thatcherové byl kabinet obsazen ministry sdílející stejné názory jako ona a společně směřovali za konkrétním, jasným cílem. Její nástupce, John Major, zastával konsenzuální přístup a kabinet byl složen z ministrů zastupujících různé myšlenkové směry. Spoléhal méně na svou autoritu a více na kolegiální a otevřenost. Jeho styl vlády byl ovšem popisován jako neefektivní a málo výkonný. Nástupce Tony Blair pak oba tyto principy kombinoval.⁵³

Britská vláda má v současnosti kolem 100 členů navržených předsedou vlády a jmenovaných královnou. Je tvořena především poslanci nejsilnější strany Dolní komory parlamentu, několik ministrů ovšem zasedá i ve Sněmovně lordů. Ministři taktéž musí podporovat politiku kabinetu. Vláda se nikdy neschází jako celek, proto ani jako celek exekutivně nerozhoduje. Skládá se z ministrů, kteří jsou zároveň členy kabinetu, dalších ministrů, tajemníků a vyšších úředníků. Počet ministerstev není stálý, mění se v závislosti na politických podmínkách. Ministerstva spolu s ostatními orgány veřejné správy tvoří zároveň vrchol státní správy.⁵⁴

2.3.3 Moc zákonodárná

Moc zákonodárná je ve Spojeném království tvořena parlamentem s dvěma komorami (Horní komora – Sněmovna lordů a Dolní komora). Parlament není omezován ze strany soudů nebo jiných orgánů a může měnit, rušit či schvalovat jakýkoli zákon. Součástí moci zákonodárné je i panovník, ač jeho úloha v zákonodárném procesu je čistě formální, protože nemůže navrhnout ani vetovat zákony, ale schvaluje tím, že je opatří královskou pečeti. V britském parlamentu se také protínají všechny tři složky moci (zákonodárná, výkonná a soudní). V parlamentu zasedá Kabinet a ve Sněmovně lordů se zase nacházejí nejvyšší soudci.⁵⁵ Sněmovna lordů má v současnosti 780 členů.⁵⁶ Jejich počet není přesně stanoven a nejsou voleni občany, ale jmenováni panovníkem na základě doporučení předsedy vlády. Skládá se z dědičných a jmenovaných šlechticů, biskupů a arcibiskupů anglikánské církve a doživotně jmenovaných šlechticů – soudců.⁵⁷ Původně dvě třetiny této komory tvořili dědiční

⁵² ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 87-91.

⁵³ Tamtéž, s. 94-98.

⁵⁴ ŘÍCHOVÁ, B. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomica, 2005. s. 120-121.

⁵⁵ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 145.

⁵⁶ The World Factbook. *Central Intelligence Agency* [online]. 2014 [cit. 2014-05-28]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uk.html>

⁵⁷ LUPTÁK, M., PÁNA, L. *Politické systémy v zemích Evropy: Francouzská republika, Spojené království Velké Británie a Severního Irsku*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. s. 69.

lordi, po reformě v roce 1999 byl jejich počet snížen na 92. Úkolem Sněmovny lordů je posuzovat a schvalovat zákony, přičemž od roku 1911 nemá právo veta a zákon může pozdržet nejdéle po dobu jednoho roku, finanční zákony pak musí projednat do jednoho měsíce od jejich předložení.⁵⁸ Disponuje tedy pouze odkladným právem a nemůže zablokovat zákon schválený Dolní komorou. Horní komora je jednoznačně podřízena Dolní komoře a její úloha spočívá ve spoluvytváření kvalitní legislativy. Je tvořena lidmi, kteří mají rozsáhlé politické zkušenosti díky své pozici doživotních lordů či ze svých předchozích funkcí ministerských předsedů, členů Kabinetu, guvernérů. Jmenování do Sněmovny lordů může sloužit i jako odměna pro dlouho sloužící politiky z Dolní sněmovny, jejichž znalosti jsou pro vládu cenné. Vláda pak některé návrhy zákona (asi jedna pětina všech vládních návrhů) předkládá přednostně do Horní sněmovny, kde jsou projednány a doplněny a teprve potom putují do Dolní komory.⁵⁹

Předsedou Horní sněmovny je Lord kancléř (*Lord speaker*), který stojí zároveň i v čele justice a zasedá jako člen Kabinetu.⁶⁰ Spojuje v sobě moc výkonnou, soudní a legislativní. Sněmovna lordů je také nejvyšším odvolacím soudem ve Spojeném království.⁶¹

Dolní komora má 650 členů⁶² volených na období pěti let všeobecným hlasováním. Hlavní úlohou této komory je podporovat či kritizovat vládu. Nejsilnější strana Dolní komory zároveň vládu tvoří, ta pak může parlament silně ovlivňovat. Opozice má institucionalizované postavení, předseda opozice je státem placená funkce a považuje se za potencionálního premiéra. Stejně tak vytváří stínový kabinet.⁶³ Jednání sněmovny řídí předseda Dolní komory neboli mluvčí sněmovny či *Speaker*. Ten vystupuje jako nestranná osoba (formálně se vzdává vazeb na svou původní stranu), je členem parlamentu s dlouholetými zkušenostmi, ale sám nehlasuje. Výjimkou je případ, kdy je výsledek hlasování nerozhodný. Pak má právo hlasovat.⁶⁴ Mluvčí sněmovny řídí jednání komory, dohlíží na regulérnost procedur a dodržování programu, oznamuje výsledky hlasování a má rovněž právo trestat poslance pro

⁵⁸ ŘÍCHOVÁ, B. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomica, 2005. s. 123.

⁵⁹ LUPTÁK, M., PÁNA, L. *Politické systémy v zemích Evropy: Francouzská republika, Spojené království Velké Británie a Severního Irska*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. s. 70.

⁶⁰ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 133.

⁶¹ Tamtéž, s. 214.

⁶² The World Factbook. *Central Intelligence Agency* [online]. 2014 [cit. 2014-05-28]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uk.html>

⁶³ LUPTÁK, M., PÁNA, L. *Politické systémy v zemích Evropy: Francouzská republika, Spojené království Velké Británie a Severního Irska*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. s. 69.

⁶⁴ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 144.

porušení pravidel jednání. Jeho funkce je velice vážená, je často označován za nejprestižnější osobu v zemi hned za panovníkem.⁶⁵

Disciplínu a stranickou loajalitu při hlasování upevňuje i funkce *whipů*. Ti jsou v konzervativní straně jmenováni předsedou strany a v labouristické straně jsou voleni jejími členy. *Whip* kontroluje docházku poslanců své strany a také jejich chování. Loajální poslanci mohou od své strany dostat za odměnu lepší pozici či zařazení na zahraniční cesty.⁶⁶

Návrhy zákonů prochází oběma komorami parlamentu a nakonec jsou formálně odsouhlaseny panovníkem. Většinu zákonů navrhuje vláda. Následně se návrh předloží Dolní komoře, kde následují celkem tři čtení. Poté se zákon posílá do Horní sněmovny a posledním aktem je stvrzení královskou pečetí. Zákony finanční povahy nevyžadují souhlas Horní sněmovny.⁶⁷

2.3.4 Moc soudní

Ve Spojeném království existují celkem tři právní systémy. Severoirský, anglický (platný i ve Walesu) a skotský. Zatímco skotský právní systém byl ovlivněn římským právem a podobá se více kontinentálnímu evropskému právu založenému na systému zákonů a principů, anglické právo je zvykové, respektive druhem zvykového práva zvaného *common law*. Na rozdíl od římského práva založeného na psaných normách zde soudce právo nalézá a řídí se podobnými příklady v minulosti.⁶⁸

Soudy ve Velké Británii nemohou posuzovat zákony a rozhodnutí vlády z hlediska ústavnosti. V zemi neexistuje psaná ústava, to co by jinde bylo přijímáno jako ústavní akt má v Británii podobu normálního zákona. V zemi tedy neexistuje Ústavní soud. Soudy zákony realizují, změny a interpretace jsou věcí parlamentu.⁶⁹ V právním systému Anglie se rozlišují soudy vyšší (*superior courts*) a soudy nižší (*subordinate courts*). Nejvyšším odvolávacím soudem je Sněmovna lordů. Soudci jsou do svých funkcí jmenováni na základě doporučení vlády a premiéra panovníkem doživotně a jejich odvolání je možné pouze na základě rozhodnutí obou komor parlamentu.⁷⁰

⁶⁵ ŘÍCHOVÁ, B. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomica, 2005. s. 124.

⁶⁶ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 141.

⁶⁷ LUPTÁK, M., PÁNA, L. *Politické systémy v zemích Evropy: Francouzská republika, Spojené království Velké Británie a Severního Irska*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. s. 70-71.

⁶⁸ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 211-212.

⁶⁹ LUPTÁK, M., PÁNA, L. *Politické systémy v zemích Evropy: Francouzská republika, Spojené království Velké Británie a Severního Irska*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. s. 71-72.

⁷⁰ Tamtéž

2.3.5 Místní správa

Britský správní systém byl po řadu staletí téměř neměnný. Důvodem byla hlavně skutečnost, že Spojené království jakožto největší koloniální velmoc spravovala řadu kolonií, což plně zatěžovalo administrativní činnost.⁷¹ Současný administrativní systém pro Anglii a Wales byl vytvořen v roce 1974. Nejvyšším stupněm je region, těch je celkem 9. Region Velký Londýn má zvláštní postavení, jako jediný disponuje zastupitelstvem a starostou přímo voleného občany. Dále se Londýn dělí na 32 obvodů. Menší jednotkou jsou hrabství, která se dělí na nemetropolitní hrabství a metropolitní hrabství zahrnující velké aglomerace mimo Velký Londýn. Na stejné úrovni stojí *unitary authority*, které spojují funkci hrabství a menší jednotky – distriktu. Jsou to hrabství obsahující jediný distrikt. Hrabstvím jsou podřízeny správní jednotky zvané distrikty. Ty se taktéž dělí na nemetropolitní a metropolitní (neboli městské okresy). Nejnižší správní jednotkou na úrovni obce je civilní farnost.⁷²

Skotsko je rozděleno na 32 *unitary authorities*, Wales na 22 *unitary authorities* členící se na obce a města.⁷³ Severní Irsko je tvořeno 24 distrikty a 2 městskými celky.⁷⁴

2.3.6 Volební systém

V západních demokraciích existují dva základní modely voleb⁷⁵:

- a) Proporcionální – strany nebo kandidáti získávají takový počet křesel, který odpovídá procentuálnímu počtu hlasů získaných ve volbách.
- b) Většinový – existují územně vymezené volební obvody, ze kterých postupuje jen nejúspěšnější kandidát, hlasy pro další strany jsou ztraceny a vítězná strana většinou získá výraznou převahu v parlamentu.

Pro Velkou Británii je typický typ většinového volebního systému zvaný *first past the post* (vítěz bere vše). Z 650 volebních obvodů vzejde jediný vítěz a ten zasedne v Dolní sněmovně britského parlamentu.⁷⁶ Ke svému vítězství nemusí mít nadpoloviční většinu hlasů z daného obvodu, stačí mu relativní většina. Tento systém je výhodný pro dvě hlavní britské politické strany v dnešní době – Konzervativní strana a Labouristická strana. Třetí

⁷¹ LUPTÁK, M., PÁNA, L. *Politické systémy v zemích Evropy: Francouzská republika, Spojené království Velké Británie a Severního Irsku*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. s. 71-72.

⁷² LUPTÁK, M., PÁNA, L. *Politické systémy v zemích Evropy: Francouzská republika, Spojené království Velké Británie a Severního Irsku*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. s. 74.

⁷³ Tamtéž

⁷⁴ ŘÍCHOVÁ, B. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomica, 2005. s. 128.

⁷⁵ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 200.

⁷⁶ Tamtéž

nejsilnější politická strana – Liberální demokraté na většinový volební systém doplácí a prosazují změnu volebního systému.⁷⁷

Většinový volební systém jakožto jeden z rysů majoritní demokracie je občas terčem kritiky pro svou nespravedlnost, ovšem Velká Británie spolu se svými bývalými koloniemi, které tento systém převzaly (Austrálie, Kanada, Nový Zéland) vykazují stabilní většinové vlády, jež mají možnost během svého volebního období prosadit deklarovaný program.⁷⁸ Volby se na základě zákona o parlamentu z roku 1911 musí konat minimálně každých 5 let, ale termín není přesně dopředu určen. Termín vyhlásí předseda vlády dle své vlastní úvahy tak, aby to bylo pro jeho stranu nejvýhodnější z pohledu možného znovuzvolení. Na základě jeho žádost pak královna rozpustí parlament a začne předvolební období. Po roce 1945 činí průměrný interval mezi volbami necelé 4 roky. Volit mohou od roku 1969 všichni občané Spojeného království starší 18 let, kteří jsou na voličském seznamu. Británie je rozdělena na 650 volebních obvodů, každý čítá přibližně 68 000 voličů.⁷⁹ Kandidát do parlamentu musí v daném volebním obvodě, za který kandiduje bydlet, být nominován nejméně deseti místními voliči a zaplatit poplatek 500 liber. Pokud se mu podaří získat více než deset procent hlasů, peníze dostane zpátky.⁸⁰ Většinový volební systém je používán při volbách do Dolní komory britského parlamentu. Kromě toho se volí i do orgánů autonomních částí Británie – skotského a severoirského parlamentu a velšského shromáždění. Ve skotském parlamentu a velšském shromáždění se uplatňuje taktéž většinový volební systém a užívá se většiny jednomandatových volebních obvodů na územích Skotska a Walesu platných pro celostátní volby. Severoirský parlament má vlastní volební metodu zvanou *Single Transferable Vote* systém. Podstatou je, že hlas voliče lze přesunout na druhého kandidáta v preferenčním pořadí, pokud první kandidát již dosáhl dostatečného počtu hlasů ke svému zvolení, tudíž hlasovat pro něj by bylo již nadbytečné. Volební obvody pro severoirský parlament jsou totožné s volebními obvody na území Severního Irsku sloužící k volbám do britského parlamentu.⁸¹

⁷⁷ ŘÍCHOVÁ, B. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomica, 2005. s. 134.

⁷⁸ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 200.

⁷⁹ Parliamentary constituencies. www.parliament.uk [online]. [2014] [cit. 2014-05-28]. Dostupné z: <http://www.parliament.uk/about/how/elections-and-voting/constituencies/>

⁸⁰ ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 201-202.

⁸¹ ŘÍCHOVÁ, B. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomica, 2005. s. 137-138.

3 Proces dekolonizace britských kolonií

Cílem této kapitoly bude vysvětlit pojmy dekolonizace, britské impérium, rozdělení a systém správy britských kolonií. Velká část kapitoly pak bude věnována důležitým britským koloniím, zmíníme se o jejich stručné historii a procesu jejich dekolonizace. Tato část kapitoly bude rozdělena dle světadílů, na kterých se rozkládalo britské koloniální panství. První část se zaměří na americký kontinent, hlavně na Kanadu a Newfoundland, ale i na další bývalá britská území v Americe jako některé karibské ostrovy, Bahamy, Belize a Guyana. Z důvodu už tak širokého zaměření práce se nebudeme zabývat Spojenými státy americkými, kde by problematika boje za svobodu a vznik nového státu vydala za samostatnou diplomovou práci. Tato práce je zaměřena spíše na období dekolonizace britských kolonií ve 20. století, v době kdy všechny koloniální velmoci (snad s výjimkou Španělska) postupně ztrácely většinu svého zámořského území. Druhá část se bude zabývat britským územím v Africe, kde s výjimkou Jihoafrické republiky a Jižní Rhodesie proběhla dekolonizace v 50. a 60. letech 20. století. Třetí část bude zaměřena na vznik nezávislosti Austrálie a Nového Zélandu na začátku 20. století a dalších britských kolonií v oblasti Oceánie. Čtvrtá část bude věnována Asii, konkrétně Indii a získání její nezávislosti v roce 1947, Srí Lance, Britskému mandátu Palestina, Bruneji, Hongkongu a dalším územím. Na poslední část pak zbývá nemnoho bývalých britských kolonií v Evropě, konkrétně Malta a Kypr. Z důvodu zaměření práce zde nebudou zmíněny dnešní britská zámořská území, jako například Gibraltar, Falklandy, Bermudy, Britské antarktické území atd.

3.1 Dekolonizace

Nejprve musíme vymezit pojmy kolonizace a dekolonizace. Zároveň je důležité popsat obecné charakteristiky a důvody v případě dekolonizace britských kolonií.

Pojem kolonizace původně znamenal osídlování nových, dosud neobydlených území. Význam se začal měnit v období španělských a portugalských objevů mimo Evropu. Pojem kolonizace se tak proměnil v zaměření se na dobývání cizích území.⁸²

Dekolonizace je zase charakterizována jako „*označení procesu, kdy se koloniální mocnosti zbavují svých kolonií.*“⁸³

Britské impérium v době svého největšího rozmachu zabíralo zhruba čtvrtinu zemské souše spolu se čtvrtinou zemské populace a ovládalo téměř všechny oceány.⁸⁴ Důvodů proč se

⁸² HOWE, S. *Empire: a very short introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2002. s. 26-27.

⁸³ RAMSDEN, J. *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*. Czech ed. Praha: Prostor, 2006. s. 180

vzdát svého koloniálního panství mělo Spojené království několik. Prvně rostoucí nacionalismus hlavně v afrických koloniích v době po druhé světové válce, dále nesouhlas britské veřejnosti ohledně vojenských závazků Spojeného království ve svých zámořských územích a nakonec pochybnost o ekonomické výhodnosti koloniálního panství. Británie počítala s tím, že pro růst její ekonomiky bude výhodnější orientace spíše na Evropu než na své kolonie. Japonské vítězství v bitvách na začátku druhé světové války v Tichomoří otřáslou ideou nadřazenosti bílé rasy a tím povzbudilo nacionalistické tendence v Africe směrem k nezávislosti.⁸⁵

Z hlediska historie je důležitý rok 1931, kdy Velká Británie schválila zákon zvaný Westminsterský statut, který zaručoval britským dominiím legislativní nezávislost a uznal skutečnost, že se napříště Spojené království nebude vměšovat do jejich domácí politiky. Jedinou právní vazbou mezi Velkou Británií a jejími dominii tak zůstal panovník. Britské impérium se přetvořilo ve Společenství národů (*Commonwealth of Nations*).⁸⁶

Po druhé světové válce ekonomicky vyčerpaná Velká Británie chtěla získat zdroje k obnově své síly právě z kolonií, což samozřejmě vyvolalo nevoli místních obyvatel. Země se také potýkala s vlastními vnitrostátními problémy a problémům v koloniích nevěnovala tolik pozornosti. To umožnilo, že se těsně po světovém konfliktu podařilo v koloniích (a to nejenom v britských) úspěšně prosadit nacionalistickým hnutím. V důsledku svého oslabení nebyla Velká Británie schopna jednat tak, aby si své kolonie udržela. Důsledkem byl začátek procesu dekolonizace.

V této době byla ve Spojeném království u moci labouristická strana. Ta neměla zájem o rozklad impéria, kolonie pořád představovaly důležitý zdroj příjmů a surovin k obnově britského hospodářství. Labouristé ale nechtěli udržovat kolonie za každou cenu.

Na začátku 50. let 20. století se pak v souvislosti s konzervativní vládou W. Churchilla proces dekolonizace zpomalil, přesto hnutí za jejich nezávislost sílilo. Suezská krize v roce 1956 odhalila vojenskou slabost Spojeného království a bylo jasné, že odchod Britů ze svých kolonií je jen otázkou času.⁸⁷

⁸⁴ FERGUSON, N. *Britské impérium: cesta k modernímu světu*. Praha: Prostor, 2007. s. 15.

⁸⁵ WATTS, C P. The Wind of Change: British Decolonisation in Africa, 1957-65. *History Review* [online]. 2011, č. 71 [cit. 2014-05-09]. Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=2001115e-bb83-4628-a02f-e411fcd68ff%40sessionmgr110&hid=113>

⁸⁶ RAMSDEN, J. *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*. Czech ed. Praha: Prostor, 2006. s. 877-878.

⁸⁷ Tamtéž, s. 181.

3.2 Pojem Britské impérium a systém správy britských kolonií

Britské impérium byl název užívaný hlavně před druhou světovou válkou pro všechny britské kolonie. Ty se rozdělovaly dle stupně samosprávy na korunní kolonie, protektoráty a dominia (zjednodušené dělení, viz níže). Pojem Britské impérium se po vzniku dominií stále častěji vztahoval pouze na korunní kolonie a protektoráty. Samosprávná území, která získala dominiální status se označovala jako dominia či jako britský Commonwealth.⁸⁸ Dominiální status získala území s převážně bílým obyvatelstvem, výjimkou byla Jižní Afrika. Do roku 1923 dominiální status získala Austrálie, Nový Zéland, Jihoafrická Unie, Irsko, Newfoundland. Mezi lety 1925 až 1947 existovalo samostatné ministerstvo pro dominia řídící jejich záležitosti. Od roku 1947 vznikají první dominia, kde není převaha bílého obyvatelstva (prvními byla Indie a Pákistán). Od této doby se pojem dominiální status přestal používat.⁸⁹

Za správu britských kolonií byl samozřejmě odpovědný anglický panovník, který ovšem na rozdíl například od Španělska zezáчатку neměl žádného ministra či úřad, který by byl zcela odpovědný za kolonie. Mezi lety 1768 – 1782 existovalo Oddělení pro kolonie, utvořené záměrně z důvodu potřeby řešit vzniklé problémy v severoamerických koloniích. Po roce 1782 v důsledku ztráty severoamerických kolonií přebralo správu kolonií ministerstvo vnitra. Toto uspořádání fungovalo do roku 1801, kdy bylo ustanoveno ministerstvo války a kolonií, které převzalo koloniální správu. Odpovědnost za správu impéria a tvorbu koloniální politiky byla v rukou Státní rady. Pro členy této rady byla ale politika kolonií příliš vzdálená, proto se spoléhali na doporučení Obchodní komory, která byla před rokem 1768 ve své funkci nejbližší koloniálnímu úřadu. Opravdovou moc nad koloniemi měl britský parlament. Moc parlamentu nebyla ničím omezovaná, na rozdíl od moci panovníka.⁹⁰ Po roce 1854 se ministerstvo války a kolonií rozděluje a vzniká samostatné ministerstvo kolonií. To existuje až do roku 1967 a pod jeho správu spadaly všechny britské kolonie s výjimkou Indie, pro kterou bylo v roce 1858 ustanoveno zvláštní ministerstvo. V roce 1925 navíc vzniká samostatné ministerstvo pro dominia. Ministerstvo kolonií existovalo v letech 1854 – 1967 a později i s výjimkou dominií, která byla po roce 1925 spravována ministerstvem pro dominia. To bylo nakonec v roce 1947 transformováno v ministerstvo pro vztahy mezi zeměmi Britského společenství

⁸⁸ RAMSDEN, J. *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*. Czech ed. Praha: Prostor, 2006. s. 102.

⁸⁹ Tamtéž, s. 209.

⁹⁰ BAAR, V., RUMPEL, P., ŠINDLER, P. *Politická geografie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. s. 45.

(Commonwealthu). Nakonec se do tohoto nově vzniklého ministerstva včlenilo i ministerstvo kolonií.⁹¹

Pro britské impérium byla charakteristická decentralizace moci (na rozdíl například od španělských kolonií), velikost a rozmanitost. Po roce 1830 se Velká Británie plně oddala volnému obchodu, což je také jeden z rysů vlastního britského impéria. Od roku 1765 Velká Británie již nedávala svým koloniím automaticky své vlastní ústavní formy, protože mnohé kolonie vyžadovaly zvláštní přístup. To nakonec vedlo k vytvoření šesti typů kolonií (stav k roku 1939):⁹²

- a) Původní karibské kolonie měly své vlastní státní zřízení získané v 17. století, které si mohly podržet, pokud si jej vysloveně nepřály změnit.
- b) Dominia, samosprávné kolonie s převahou bílého obyvatelstva. Kanada a Austrálie byla zároveň federací.
- c) Protektoráty a chráněné státy byly spravovány vlastními vládci, ale s Velkou Británií byly spojeny smlouvami. Parlament s nimi ale mohl zacházet jako s dobytým územím. Obyvatelé těchto zemí nebyli poddanými anglického panovníka, což je jediný fakt, který je odlišoval od korunních kolonií.
- d) Korunní kolonie, které tvořily většinu držav. Tyto kolonie mohly být dobyty od jiných mocností a Velká Británie v nich pak vládla neomezeně a autokraticky. Osídlenecké kolonie v Africe a Pacifiku, které předtím nepodléhaly žádné velké státní mocnosti, měly právo na britské zákony a zastupitelské orgány. To se ale ukázalo jako nevhodné pro domorodé obyvatelstvo, tak parlament rozhodl, že se s nimi bude zacházet jako s dobytými územími.
- e) Po roce 1919 přibyla mandátní území. Obsahovala území států poražených v první světové válce – německé kolonie a velkou část území Osmanské říše. Společnost národů tyto území svěřila některému ze svých členských států na dočasnou dobu, než bude připraveno na samostatnost. Přesto byly tyto území spravované, jako by byly normálními koloniemi.
- f) Indie nespádala ani do jedné kategorie, byla zcela specifickou državou.

⁹¹ RAMSDEN, J. *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*. Czech ed. Praha: Prostor, 2006. s. 516-517.

⁹² BAAR, V., RUMPEL, P., ŠINDLER, P. *Politická geografie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. s. 48-49.

Kolonie, které později získaly status dominia, byly často zakládány bílými osadníky, kteří chtěli vytvořit novou komunitu. Proto měly právo na své zastupitelské instituce, ústavu a britské zákony. Po získání statusu dominia tyto kolonie přesto nemohly vystupovat jako samostatné subjekty mezinárodního práva. Nesměly vyhlášovat válku či mír, uzavírat smlouvy, přijímat zákony, které by se týkaly širší oblasti než samotné území kolonie.⁹³ Bylo pravděpodobné, že se dominia dříve či později oddělí. Spojené království se rozhodlo, že tomuto procesu nebude bránit a umožní dominiím vystupovat jako partnerům s Velkou Británií bez vztahu podřízenosti. Britská dominia měla navíc významný přínos pro britské vítězství v první světové válce. To byl další důvod, proč Spojené království jejich požadavkům ustupovalo. Navíc tak zabránilo rychlému rozpadu impéria. Na konferenci v roce 1923 získala dominia právo podepisovat smlouvy za předpokladu, že o tom budou informovat ostatní části impéria.⁹⁴ Následovaly dvě důležité právní úpravy vztahů Spojeného království se svými dominií. První byla Balfourova definice statutu dominií z roku 1926, která vymezila postavení dominií vůči Spojnému království a vystihla jejich již existující stav částečně nezávislého jednání. Dalším právním krokem byl již zmíněný Westminsterský statut z roku 1931. Ten stanovil, že Velká Británie nemůže zasahovat do legislativního procesu dominií a že britský parlament nemůže bez souhlasu dominia schválit zákon, který by se jich týkal.⁹⁵

Korunní kolonie byly spravované přímo guvernérem a ministerstvem kolonií. O jejich samosprávě se ani neuvažovalo, ačkoli například v Nigérii bylo dovoleno některým domorodým náčelníkům vládnout na svém území dle tradičních zvyklostí. Po roce 1948 většina korunních kolonií získává nezávislost, zbývající jsou označovány jako závislá území.⁹⁶

Protektoráty byly ve své první fázi spravovány ministerstvem zahraničních věcí, nakonec přešly pod správu ministerstva kolonií. Pod správu ministerstva kolonií taktéž spadala mandátní území.⁹⁷

Indie byla původně pod správou Východoindické společnosti a Kontrolního úřadu, který se později přetvořil v nový Indický úřad.⁹⁸

⁹³ BAAR, V., RUMPEL, P., ŠINDLER, P. *Politická geografie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. s. 50-51.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ JUDD, D. *Impérium: britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*. Praha: BB art, 1999. s. 301-303.

⁹⁶ RAMSDEN, J. *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*. Czech ed. Praha: Prostor, 2006. s. 421.

⁹⁷ BAAR, V., RUMPEL, P., ŠINDLER, P. *Politická geografie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. s. 49.

⁹⁸ Tamtéž

3.3 Britské kolonie v Americe

Tato podkapitola bude pojednávat o britských koloniích na území kontinentu Amerika. Jedná se o Kanadu, Newfoundland a pak o takzvanou Britskou Západní Indii, která se nalézá větší částí v Karibiku a zahrnovala Bahamy, Bermudy, Jamajku, Trinidad a Tobago, další ostrovy v této oblasti (hlavně z Malých Antil), z pevninské části Britský Honduras (dnešní Belize) a Britskou Guyanu (dnešní Guyana).

3.3.1 Kanada

Území Kanady, respektive jeho východ byl z Evropy poprvé osídlen Francií. Jacques Cartier se zmocnil části území na místě současného města Gaspé v roce 1534. V roce 1605 bylo založeno město Port Royal a v roce 1608 Québec. Na rozdíl od Britů, kteří se usídlovali na východě dnešních Spojených států amerických za účelem hledání nového života (často emigrovali z Anglie z náboženských důvodů), Francouzi v Kanadě těžili z přírodního bohatství, hlavně z kožešin. Ty pak dováželi domů do Francie, proto bylo stálých francouzských kolonistů v Kanadě málo. V pravém slova smyslu se Kanada stala kolonií v roce 1663, kdy je založena Nová Francie, kolonie se statutem královské provincie Francie.⁹⁹

V roce 1763, po prohrané Francouzsko-indiánské válce (část sedmileté války odehrávající se na severoamerickém kontinentě) byli Francouzi nuceni drtivou většinu svého území (kromě ostrovů St. Pierre a Miquelon východně od Newfoundlandu¹⁰⁰) v Kanadě předat Velké Británii.¹⁰¹ Na území zůstává množství francouzských kolonistů a Britové musí najít způsob jak se s tímto faktem vyrovnat. Po získání nezávislosti Spojených států amerických hrozily podobné revolty i v Kanadě. Řešením byl *Quebec Act*, který umožnil na území Nové Francie aplikaci francouzského občanského práva a praktikování římsko-katolického náboženství. V roce 1774 je Kanada rozdělena na území anglofonní Horní Kanady a frankofonní Dolní Kanady. Každá z těchto částí měla vlastní shromáždění, ovšem jen s malými pravomoci. Britský guvernér měl právo veta a možnost shromáždění kdykoliv rozpustit.¹⁰²

Po neúspěšných pokusech o demokratizaci politického systému ze strany francouzského obyvatelstva a dvou vzpourách v letech 1837 a 1839 se Velká Británie rozhodla obě části

⁹⁹ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 11-12.

¹⁰⁰ HORÁKOVÁ, H. *The British Empire: selected chapters*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. s. 122.

¹⁰¹ ROVNÁ, L. JINDRA, M. *Dějiny Kanady*. Praha: Lidové noviny, 2000. s. 37.

¹⁰² ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 12.

Kanady sjednotit v jeden celek ve snaze donutit frankofonní obyvatelstvo k asimilaci se zbytkem obyvatel. Vytvořit homogenní systém kdy vedle sebe žili obyvatelé ovlivnění římsko-katolickou tradicí a na druhé straně obyvatelé ovlivnění tradicí protestantskou se nepodařilo. Proto byl 1. července 1867 přijat Akt britské severní Ameriky, který sjednotil čtyři kanadské kolonie (Québec, Ontario, New Brunswick, Nova Scotia) v konfederaci se statutem dominia a velkou mírou autonomie. Název byl změněn na Kanadské Dominion a celek se svým centralizovaným politickým systémem blížil spíše federaci. Kanadské Dominion se postupně rozšiřovalo o další teritoria a deklarací z Balfouru z roku 1926 získala Kanada samostatnost. V roce 1931 pak Westminsterským statutem úplnou nezávislost.¹⁰³

3.3.2 Newfoundland

Toto území, skládající se z ostrova na severovýchodě Kanady bylo již v 16. století využíváno k rybolovu a pro tyto účely zde byly zbudovány přístavy. Původní indiánské obyvatelstvo bylo brzo vyhlazeno bílými osadníky. Francie si činila nárok na jižní část ostrova Newfoundland, postavila zde opevněnou základnu jménem Plaisance, která sloužila jako centrum francouzského vlivu v oblasti. Britové si samozřejmě také chtěli udržet vliv, nakonec se jim to podařilo a od roku 1713 byl Plaisance pod britskou správou. Francii zůstalo právo využívat malou část obvodu ostrova Newfoundland pro rybářské účely až do roku 1904. Nakonec zůstaly pod francouzským vlivem v této oblasti jen ostrovy St. Pierre a Miquelon, které jsou součástí francouzského zámořského území dodnes.¹⁰⁴

Území Newfoundlandu bylo zprvu osídlováno velice málo. Rybáři, kteří zde z Evropy připlouvali, se po několika letech zase vraceli zpět. Území tedy nemělo vlastní správu. Od 17. století zde fungoval rybářskoadmirálský systém. Spočíval v tom, že kapitán první lodi v přístavu (ať byla jakékoliv národnosti) se stal admirálem (*Fishing Admiral*) a měl právo a povinnost zajišťovat v přístavu pořádek. Postupně se tato funkce transformovala v námořního guvernéra s mnohem rozsáhlejšími pravomocemi. Na konci 18. století se hlavním centrem ostrova stalo město St. John's. a kolonie se postupně stala hlavním dodavatelem ryb pro Velkou Británii. V roce 1809 byl k ostrovu připojen Labrador (severovýchodní část dnešní pevninské Kanady). Reformní hnutí vedené Williamem Carsonem odmítalo systém námořních guvernérů a požadovali stálého guvernéra na ostrově. V roce 1824 Velká Británie Newfoundland uznala za svou právoplatnou kolonii a zrušila dosavadní systém správy. Roku

¹⁰³ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 12-13.

¹⁰⁴ ROVNÁ, L. JINDRA, M. *Dějiny Kanady*. Praha: Lidové noviny, 2000. s 94-95.

1832 vznikl v kolonii dvoukomorový parlament, z toho jedna komora byla volena dospělými muži. Rozpory mezi irským (katolickým, konzervativním, rybářským) a britským (protestantským, radikálním, obchodnickým a městským) obyvatelstvem vedly k ustanovení nového parlamentu z části voleného a z části jmenovaného Británií. Až od roku 1855 měl Newfoundland vlastní svobodnou parlamentní vládu založenou dle vzoru Velké Británie. Jelikož si tato kolonie zachovávala do značné míry vlastní ráz, nepřipojila se k nově vzniklému Kanadskému Dominiu a orientovala se dále na Spojené království. Součástí dnešní Kanady se stala až v roce 1949.¹⁰⁵

3.3.3 Belize

Toto území v pevninské části Střední Ameriky bylo poprvé kontaktováno Evropany na počátku 16. století, kdy se kolem plavil Kryštof Kolumbus. Území bylo řídce osídleno a surovin k využití zde bylo také málo. Osídlili jej nejdříve Španělé a později Angličané v průběhu 17. a 18. století. V roce 1854 se stalo jedinou britskou kolonií v pevninské části Střední Ameriky, názvem byl Britský Honduras. Spory o území mezi touto kolonií a sousední Guatemalou vyústily v nezávislost státu Belize v roce 1981. Sousední Guatemala stát uznala až v roce 1992.¹⁰⁶

3.3.4 Bahamy

V roce 1492 Kryštof Kolumbus přistál u ostrova jménem San Salvador, který je dnes součástí Baham. Žilo zde zhruba 40 000 původních domorodých obyvatel, které bylo do 25 let od přistání bílých kolonizátorů vyhlazeno díky nemocem a zotročování. Ostrovy nedisponovaly zásobami drahých kovů a přestaly být pro Španěly zajímavé, a proto je opustili. V roce 1649 sem dorazili Angličané vyhnání ze své země a hledající náboženskou svobodu. Na bahamských ostrovech našli pouze nedostatek jídla, proto o zásoby požádali kolonii Massachusetts. Bylo jim vyhověno a na oplátku této severoamerické kolonii poslali náklad dřeva. Na konci 17. a začátku 18. století bylo toto území oblíbeným rejdištěm pirátů. Velká Británie byla v této době v častých válkách a považovala za nemožné kontrolovat Karibské moře přímo, proto sponzorovala pirátské kapitány – korzáry. V roce 1718 se král Jiří rozhodl ustanovit královského guvernéra a obnovit na ostrovech pořádek. Piráti byli nuceni opustit svůj styl života. Těm co se vzdali, byla nabídnuta amnestie, zbytek utekl či byl oběšen.

¹⁰⁵ ROVNÁ, L., JINDRA, M. *Dějiny Kanady*. Praha: Lidové noviny, 2000. s 96-97.

¹⁰⁶ The World Factbook. *Central Intelligence Agency* [online]. 2014 [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bh.html>

Roku 1729 bylo založeno Shromáždění významných občanů, předchůdce parlamentu, jehož systém byl zachován až do získání nezávislosti. V době po vzniku Spojených států amerických se zde začali usazovat kolonisté věrní Velké Británii. Vzali si sebou i množství otroků a na ostrovech budovali nové plantáže, byť mnohem menší než v Severní Americe. V období Americké občanské války (1861 – 1865) byla většina přístavů Konfederovaných států amerických blokována Unií. Lodě, které unikly, se na Bahamách setkávaly s britskými loděmi a překládaly jim svůj náklad bavlny. Ostrovy v této době zažívaly prosperitu, jež ale skončila společně s občanskou válkou. Na konci 19. století začaly být Bahamy oblíbeným místem bohatých turistů ze Spojených států amerických. Za dob prohibice ve Spojených státech bahamské ostrovy sloužily k pašování alkoholu na Floridu a zažívaly tak další období ekonomického růstu.¹⁰⁷

Bahamy se nestaly členem Západointické federace a status samosprávné kolonie získaly v roce 1964 a 10. července 1973 se staly nezávislou zemí s členstvím v Commonwealthu.¹⁰⁸

3.3.5 Guyana

Toto území, na západě sousedící s Venezuelou a na východě se Surinamem, bylo původně nizozemskou kolonií. Od roku 1815 území patří Velké Británii. Nezávislosti se stát dočkal v roce 1966.¹⁰⁹

3.3.6 Další britská území v Karibiku

Britové většinu svých kolonií v této oblasti začali ovládat od 17. století. Ekonomicky prosperovaly z vývozu tabáku, kávy a cukrové třtiny. I zde byli na plantážích využíváni otroci dovezení z Afriky. Po druhé světové válce, v období všeobecné dekolonizace britská vláda vytvořila 1. ledna 1958 Západointickou federaci. Zahrnovala území Jamajku, Trinidad, Tobago, Barbados, Dominiku, Montserrat, Grenadu, Svatou Lucii, Svatý Vincent, Svatý Kryštof, Nevis, Anguillu, Antiguu a Barbudu, Kajmanské ostrovy. Tato federace měla vlastní zákonodárny sbor o dvou komorách: senát jmenovaný britským guvernérem a volená sněmovna reprezentantů. Velká Británie ale nadále kontrolovala resorty obrany a zahraniční politiky. Roku 1961 se Jamajka na základě domácího referenda rozhodla z federace vystoupit a 6. srpna 1962 vyhlásila nezávislost. V roce 1962 ze Západointické federace vystoupil

¹⁰⁷ Remembering Our Past. *The Islands Of The Bahamas* [online]. 2014 [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <http://www.bahamas.com/history>

¹⁰⁸ NÁLEVKA, V. *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton, 2004. s. 172.

¹⁰⁹ The World Factbook. *Central Intelligence Agency* [online]. 2014 [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gy.html>

Trinidad a Tobago, Velká Británie tudíž uznala federaci za nefunkční a téhož roku jí rozpustila. Pokus o integraci ztroskotal i na rozdílu hospodářských úrovní jednotlivých ostrovů, kdy bohatší části odmítaly doplácet na chudší části federace. V následujících letech postupně většina kolonií získávala samostatnost a stávala se členy Commonwealthu. Antigua a Barbuda v roce 1967, Barbados roku 1966, Grenada 1974, Svatý Kryštof a Nevis 1983, Trinidad a Tobago se stal samostatným státem v roce 1962 a republikou v roce 1976. Dominika se stala samosprávnou kolonií v roce 1967 a samostatnou republikou v roce 1978. Další ostrovy dodnes zůstávají součástí zámořského území Velké Británie byť s různými stupni samosprávy. Jedná se o ostrovy či souostroví Anguilla, Bermudy, Kajmanské ostrovy, Montserrat, Panenské ostrovy, Turks a Caicos.¹¹⁰

3.4 Britské kolonie v Africe

V této podkapitole se pokusíme charakterizovat dekolonizaci britských afrických kolonií. Z důvodu jejich velkého množství a zaměření této práce nebude zmíněn každý budoucí africký stát ve zvláštní podkapitole. Výjimkou bude Jihoafrická republika (původně Jihoafrická unie), která měla na rozdíl od ostatních afrických kolonií zvláštní postavení, tedy statut dominia od roku 1910 a silnou vládnoucí vrstvu bělošského obyvatelstva. Proto bude této bývalé britské kolonii věnována zvláštní část. V průběhu 19. století byla většina Afriky rozdělena a zabrána hlavními koloniálními mocnostmi jako Francie, Velká Británie, Portugalsko, Německo a Belgie. Jediným dlouhodobě samostatným státem (již od středověku) byla Etiopie a od poloviny 19. století Libérie. Většina britských kolonií v Africe se rozkládala na východním pobřeží kontinentu, na jihu kontinentu a několik území leželo při pobřeží Guinejského zálivu a v západní Africe.

První opravdovou britskou kolonií v Africe byla Senegambie, korunní kolonie existující v letech 1758 – 1783. Už tato kolonie měla svou ústavu, zaručující guvernéra, ozbrojené složky, výkonný a legislativní sbor.¹¹¹ Není ale v možnostech této práce zabývat se podrobně dějinami britských kolonií v Africe, proto se následně budeme věnovat dekolonizaci některých území.

Zatímco v Indii, Barmě a Palestině provedlo Spojené království dekolonizaci, v Africe a Malajsií byly ze začátku na prvním místě finanční zřetele a myšlenkám samosprávy nebylo věnováno pozornosti. To se změnilo až na nátlak Spojených států amerických, které se

¹¹⁰ NÁLEVKA, V. *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton, 2004. s. 171-172.

¹¹¹ BAAR, V., RUMPEL, P., ŠINDLER, P. *Politická geografie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. s. 46.

obávaly, že se domorodé africké nacionalistické hnutí začne obracet na pomoc k Sovětskému svazu. Britové tedy uvážili myšlenku na vytvoření fungujících samosprávných celků v Africe, ale po osamostatnění Ghany v roce 1957 nabrala dekolonizace Afriky na rychlosti, se kterou se britská vláda nemohla vypořádat.¹¹² Zbytek podkapitoly se bude věnovat konkrétnějším oblastem afrického kontinentu.

Westminsterský status z roku 1931 se týkal pouze britských dominií (samosprávných kolonií), nepočítal původně s koloniemi v Africe, které tento statut neměly (vyjma Jihoafrické unie). Britský ministr kolonií Arthur Creech-Jones navrhl rozšíření statutu i na tyto kolonie. V roce 1946 tak bylo v Nigérii a v Zlatonosném pobřeží (dnešní Ghana) rozšířeno zastoupení místního obyvatelstva v parlamentu a ve vládě. Ve Zlatonosném pobřeží snaha o větší samostatnost pokračovala dále pod vedením Kwame Nkrumaha. Jeho Ústavní lidová strana se inspirovala Indickým národním kongresem a v roce 1950 po vzoru Ghándího zahájila politiku nenásilné nespolupráce ve formě bojkotu britského zboží a úřadů. Nkrumah byl zatčen a uvězněn ale jeho strana pokračovala v boji dále. V roce 1957 nakonec Zlatonosné pobřeží samostatnost získalo, ve spojení s Britským Togem vznikl stát zvaný Ghana a ihned se stal členem britského Společenství národů.¹¹³

Ghana byla prvním dekolonizovaným africkým státem a vzorem k následování pro celou koloniální Afriku. Stát v této době poměrně dobře ekonomicky prosperoval a ukázalo se, že předání moci místnímu obyvatelstvu nebyl špatný krok a vazby s Velkou Británií nebyly zpřetrhány.¹¹⁴

Nigérie, další britská kolonie na území západní Afriky, se zformovala na sklonku 19. století. Britové zachovali mocenskou strukturu místní aristokracie a opírali se o ni při své správě. V roce 1922 vznikla v kolonii zákonodárná rada o 46 členech, z toho 4 byli voleni. Roku 1947 Richardsova ústava rozdělila Nigérii na tři oblasti (severní, západní a východní), v každé byla regionální rada podléhající centrální zákonodárné radě. Postupně regionální rady získávaly větší moc a země se čím dál více decentralizovala. Země získala nezávislost roku 1960 jako federace výše uvedených třech oblastí.¹¹⁵

V letech 1960 až 1963 získaly nezávislost Sierra Leone, Tanganika a Uganda. Mírová a plynulá cesta ke svobodě umožnila Velké Británii udržet si ve většině svých bývalých kolonií

¹¹² RAMSDEN, J. *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*. Czech ed. Praha: Prostor, 2006. s. 103.

¹¹³ NÁLEVKA, V. *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton, 2004. s. 132-134.

¹¹⁴ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 71-72.

¹¹⁵ NÁLEVKA, V. *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton, 2004. s. 134-136.

politický a hospodářský vliv. Specifický vývoj měl ugandský protektorát. Sever země ovládaly divoké muslimské pastevecké kmeny, zatímco jih byl tvořen čtyřmi křesťanskými královstvími (bantuské monarchie – Buganda, Ankole, Buňoro, Toro), přičemž největší a nejvýznamnější byla Buganda. V roce 1949 Spojené království rozšířilo ugandskou Zákodárnou radu, kde mohli nově zasedat kromě Evropanů a Indů i Afričané. Nové politické hnutí zvané Ugandský národní kongres usilovalo nenásilnou formou o nezávislost země. Situaci zkomplikoval britský pokus o vytvoření Východoafrické federace Ugandy, Keni a Tanganiky v roce 1953. Ugandský národní kongres tuto ideu podpořil, ale panovník království Buganda byl ostře proti, obávajíc se ztráty svých feudálních pravomocí. Nakonec tohoto panovníka podpořil i Ugandský národní kongres a díky tomu mohl usednout znovu na trůn, přičemž projekt této federace ztroskotal. Ugandský národní kongres se rozštěpil na mnoho stran dle kulturních a náboženských rozdílů v zemi. Britové byli připraveni udělit zemi samostatnost, ale uvnitř nehomogenního federativního celku nebylo jasné komu předat moc. Buganda žádala maximální možnou autonomii. Nakonec rozhodly volby do Národního shromáždění, ze kterých vzešla vítězná strana a ta po vyhlášení nezávislosti převzala vládu. V roce 1962 tak vzniká Ugandská federativní republika, přičemž Buganda má v jejím rámci status království s konstitučním monarchou v čele.¹¹⁶

Území dnešní Keňské republiky bylo od roku 1895 součástí protektorátu Britská východní Afrika a společně spravováno s Ugandou. V roce 1920 se stává britskou kolonií.¹¹⁷ V zemi žilo asi 70 000 bělošských osadníků vlastnících velkou část zemědělské půdy.¹¹⁸ Ti byli často napadáni domorodým nacionalistickým hnutím zvaným Svobodná země nebo též *Mau Mau*. Toto hnutí se postupně stává nacionalistickou armádou zaměřenou proti britské správě. Povstání bylo nakonec potlačeno v roce 1956, přesto Velká Británie ustoupila opozici proti své správě a jmenovala novou keňskou vládu se zastoupením černošské populace. To byl pravděpodobně důvod toho, proč se z Keni nestal další bělošský africký stát s protičernošskou rasovou politikou jakým byla Jihoafrická republika. V roce 1960 byl v zemi odvolán výjimečný stav a o rok později proběhly první všennárodní volby. Roku 1963 vyhlásila Keňa

¹¹⁶ NÁLEVKA, V. *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton, 2004. s. 136-138.

¹¹⁷ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 94.

¹¹⁸ NÁLEVKA, V. *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton, 2004. s. 139.

nezávislost (a stala se členem Commonwealthu) a o rok později se stává republikou s prezidentskou formou vlády.¹¹⁹

Poněkud neúspěšně dopadnul plán k vytvoření federativního státního celku zvaného Středoafriická federace složeného z polodominia Jižní Rhodesie a protektorátů Severní Rhodesie a Ňasa. Rozhodová ní o budoucnosti těchto oblastí bylo svěřeno bílé menšině, stejně tak volební systém byl nastaven tím způsobem, aby zvýhodňoval bílé osadníky. Dne 3. září 1953 tak na deset let vznikla Středoafriická federace, napůl suverénní stát, který dle britských plánů měl získat postupně nezávislost se členstvím v Commonwealthu. Ač byla politika tohoto státu relativně vstřícná k černošskému obyvatelstvu, musela čelit národně osvobozeneckému boji domorodého obyvatelstva. Velká Británie v této době měnila svou politiku vůči vládnoucím bílým menšinám v Africe. Ve snaze o zachování svého vlivu na vznikající černošské domorodé politické elity přehodnotila svůj kladný postoj k elitám bílým. Na protest proti této politice například jihoafrická vláda vystoupila z Commonwealthu v roce 1961. Ve Středoafriické federaci započal desintegrační proces. V Severní Rhodesii a Ňasku převzaly vládu černošské politické organizace, v Jižní Rhodesii pokračovala vláda bílé elity a diskriminace domorodé populace. Po dohodě se Spojeným královstvím byla federace v roce 1963 rozpuštěna. V roce 1964 se Ňasa stala nezávislým státem s názvem Malawi a Severní Rhodesie se ve stejném roce osamostatnila pod názvem Zambie. V Jižní Rhodesii bělošská vládnoucí elita vyhlásila jednostranně nezávislost na Velké Británii. Ta reagovala hospodářskými a politickými sankcemi a přes ozbrojený odpor černošského obyvatelstva se bílá vládnoucí elita v Rhodesii vzdala vlády až v roce 1979.¹²⁰

3.4.1 Britská Jižní Afrika

Na formování Jihoafrické republiky měli vliv Evropané, které lze rozdělit na Brity a Nizozemce (respektive Búry), a původní černošští obyvatelé či jejich potomci. Současný stát vznikl spojením britských kolonií Kapska a Natalu s búrskými republikami Oranžsko a Transvaal na základě Zákona o Jižní Africe schváleným britským parlamentem v roce 1909. V roce 1910 se tak objevuje dominium Jihoafrická unie. Časově je pátým britským dominiem v pořadí (Kanada, Austrálie, Newfoundland, Nový Zéland). I pro Jihoafrickou unii jakožto

¹¹⁹ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 94-96.

¹²⁰ NÁLEVKA, V. *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton, 2004. s. 140-142.

dominia byl důležitý rok 1931 a Westminsterský statut udělující všem britským dominiím svobodu a nezávislost.¹²¹

Už od počátku vzniku nového státu zde došlo k zavedení vlády apartheidu – rasově orientovaného režimu. V roce 1913 bylo vyčleněno z veškeré půdy jen 7% pro vlastníctví a obhospodařování černošským obyvatelstvem, které přitom zahrnovalo 80% obyvatel Jihoafrické unie. Bílá vládnoucí vrstva vedena ekonomicky i politicky potomky búrského obyvatelstva se dožadovala i větších práv Jihoafrické unie v rámci Commonwealthu. V roce 1961 Jihoafrická unie vyhláší republiku a vzniká Jihoafrická republika (JAR). Jsou zpřetrhány veškeré zbývající vazby se Spojeným královstvím, JAR dokonce vystupuje i z Commonwealthu. Politika apartheidu v zemi končí až v roce 1994.¹²²

3.5 Britské kolonie v Austrálii a Oceánii

Britské državy v této oblasti zahrnovaly Austrálii, Nový Zéland a ostrovy v Tichomoří jako Fidži, Kiribati, Nauru, Pitcairnovy ostrovy, Tonga, Tuvalu a Šalamounovy ostrovy. Pro Austrálii a Nový Zéland je typické přijetí majoritní (Westminsterské) demokracie po vzoru Spojeného království. Pitcairnovy ostrovy jsou součástí britského zámořského území dodnes. Z důvodů už tak širokého zaměření této práce bude v této podkapitole zmíněn jen Nový Zéland a Austrálie.

3.5.1 Austrálie

Austrálie byla pravděpodobně poprvé spatřena Portugalci někdy v době 16. století. Důležitou událostí byl rok 1770, kdy James Cook prozkoumal východní pobřeží kontinentu a následně nové území zabral pro Velkou Británii. Po ztrátě 13 severoamerických kolonií Velká Británie hledala nové místo pro deportaci zločinců. Jako nová destinace byla navržena Austrálie. 26. ledna 1788 doplul první konvoj s trestanci a vojáky do Botanické zátoky. Bylo založeno město Sydney a kolonie nesla název Nový Jižní Wales. Celé území nového kontinentu se nazývalo Nové Holandsko nebo také Terra Australis. Od roku 1817 pak Austrálie. Na nové území neustále proudily konvoje trestanců, v roce 1803 bylo založeno město Hobart na ostrově Tasmánie. Postupně vznikaly nové kolonie jako Viktorie, Queensland, Jižní Austrálie a Západní Austrálie. Na kontinent se stěhovali i svobodní přistěhovalci, kteří nakonec kolem roku 1835 převýšili počet trestanců. Poslední trestanci

¹²¹ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 99-101.

¹²² Tamtéž

z Británie dopluli do Austrálie v roce 1868, celkově jich bylo na kontinent dopraveno asi 163 000.¹²³

První zákonodárný sbor v Austrálii vznikl v roce 1843 v Novém Jižním Walesu. Zastoupeno v něm bylo 36 zastupitelů, z toho 24 volených a 12 jmenovaných guvernérem. Guvernér kolonie podepisoval navrhované zákony. Po kanadském povstání v roce 1837 povolila Velká Británie některým kanadským koloniím zformovat vlastní vládu a v roce 1850 jim nabídla možnost vytvoření vlastní ústavy. Díky tomu australské kolonie získaly velkou míru autonomie a právo řídit vlastní dovozní cla. V roce 1858 získali všichni muži v Novém Jižním Walesu volební právo do koloniálního parlamentu. Možnost být zvolen za člena parlamentu měli všichni muži pouze do dolní komory, v horní komoře pak mohli zasedat bohatí a vážení obyvatelé. Důvodem tohoto kompromisu byla neochota některých konzervativních kruhů připustit k řízení Austrálie bývalé trestance. Návrhy zákonů procházely oběma komorami a zásadní zákony týkající se například zahraniční politiky musely být schváleny britskou vládou. Již v roce 1860 tak měl politický systém Austrálie demokratický charakter. V této době ovšem australské kolonie žily odděleně a dokonce na hranicích mezi nimi platila cla. V roce 1891 byl v Sydney vypracován první návrh společné ústavy Australského svazu. Původně se k federaci chtěl připojit i Nový Zéland, ale nakonec od této myšlenky upustil. Vyjednávání o nové federaci šlo pomalu, každá z kolonií trvala na svém stanovisku. Nakonec došlo ke kompromisnímu řešení, kdy každá kolonie zvolila svého zástupce a ti pak dohromady navrhli novou ústavu. Návrh se následně vrátil do každé kolonie, kde jej projednaly místní parlamenty, a schválilo obyvatelstvo v referendu. Pak následovalo už jenom schválení ze strany Velké Británie. V roce 1900 se k nově vzniklé federaci rozhodla připojit i Západní Austrálie a Australský svaz se statutem dominia byl vyhlášen 1. ledna 1901. Pod správu nově vzniklého státu spadala také část ostrova Nová Guinea, spravovaná australskými koloniemi již od roku 1888. Jednotlivé státy Australského svazu měly relativně velkou autonomii na centrální vládě, stejně tak se celý stát těšil nezávislosti na Spojeném království. Vzhledem k tomu, že většina obyvatel měla svůj původ v Británii a stejně tak odtamtud pocházela i většina přistěhovalců, ekonomicky a kulturně byla Austrálie Spojenému království stále blízko.¹²⁴

¹²³ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 33.

¹²⁴ Tamtéž, s. 34-35.

3.5.2 Nový Zéland

Jižní ostrov Nového Zélandu byl objeven Abelem Tasmanem v roce 1642. Mnohem později, v roce 1769, pak James Cook prohlašuje oba ostrovy za državu Velké Británie. První osady byly založeny kolem roku 1820 a už v této době byla potřeba řešení vzájemného soužití Evropanů s původním novozélandským obyvatelstvem – s Maory. Toto soužití bylo ve srovnání s ostatními zeměmi s podobnou problematikou relativně úspěšné. Maorské obyvatelstvo pomáhalo Britům při těžbě dřeva, lovu a prozkoumávání území, na oplátku mohli získat některé výtobytky evropské civilizace (otázkou je, zdali je to výhoda či není). V roce 1835 byla maorskými náčelníky třiceti čtyř kmenů podepsána Deklarace nezávislosti Nového Zélandu. Garantovala nezávislost a správu prostřednictvím náčelníků, byť byl v této době Nový Zéland formálně pod správou kolonie Nový Jižní Wales v Austrálii. To se změnilo v roce 1840, kdy se ostrovy staly britskou kolonií se svým guvernérem. Správa tak přechází pod Velkou Británii, práva Maorů jsou deklarovány ve smlouvě z Waitangi, kde je ztráta jejich suverenity kompenzována garancemi na vlastnictví půdy a osobními právy a privilegii stejnými jako občané Velké Británie. Roku 1852 je Novému Zélandu udělen autonomní status a na území vzniká parlament. V něm byla roku 1867 vyčleněna 4 křesla pro maorské zástupce a maorským mužům starším 21 let bylo umožněno volit. Tato skutečnost byla na svou dobu velice pokroková. Roku 1893 Nový Zéland zavedl všeobecné hlasovací právo pro ženy jako první stát na světě. Ministerští předsedové byli do roku 1891 bez stranické příslušnosti, po tomto roce se ujímá vlády Liberální strana. Nový Zéland, který byl ze začátku protektorátem, později korunní kolonií získává status britského dominia v roce 1907. Pod jeho svrchovanost od té doby patří Cookovy ostrovy a od konce první světové války až do roku 1962 i Západní Samoa. Po Westminsterském statutu z roku 1931 zahajuje země vlastní zahraniční politiku a stává se členem Commonwealthu. Ovšem domácí politikové dlouho váhali s přijetím odpovědnosti za vlastní budoucnost, proto Westminsterským statut ratifikovali až v roce 1947. Teprve po tomto datu je Nový Zéland už i oficiálně nezávislým unitárním státem s parlamentní demokracií a v personální unii s britským panovníkem.¹²⁵

3.6 Britské kolonie v Asii

Britské državy v Asii zahrnovaly Britskou Indii (dnešní stát Indie, Pákistán, Bangladéš a Barma), Bhútán, Bahrajn, Maledivy, Kuvajt, Katar, Britský mandát Mezopotámie, Cejlon,

¹²⁵ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 63-66.

Hongkong, Omán, část dnešního Jemenu, Britský mandát Palestina, Singapur, Malajsii, část ostrova Borneo, část ostrova Nová Guinea a několik ostrovů v Indickém oceánu.¹²⁶ Z důvodu omezeného rozsahu práce se budeme zabývat pouze Britskou Indií.

3.6.1 Britská Indie

Britská Indie byla považována za vůbec nejdůležitější britskou kolonii. Bylo to strategické území, hospodářsky velmi výdělečné a důležité pro přežití britského impéria. Britská Indie vzbuzovala u ostatních koloniálních velmocí závist, ale také výzvu. Viděli, že lze spravovat rozsáhlé a hlavně velmi lidnaté území prostřednictvím malého množství evropských úředníků a vojáků. Právě osídlení Indie ovlivnilo a stimulovalo průběh evropského kolonialismu v 19. a 20. století.

Anglická přítomnost v této oblasti začala v polovině 17. století, důležitou roli sehrála Východoindická společnost (založena v roce 1600), která se uchytila na ostrůvku jménem Bombaj. Postupně byly v Indii zakládány další pobočky této společnosti. V této době anglický stát pouze podporoval Východoindickou společnost, přímo přítomen zde nebyl. To se změnilo v roce 1784, kdy stát začal vystupovat v roli partnera Společnosti.¹²⁷

Roku 1857 propuklo v Indii povstání proti britské správě. Jako důvod se uvádí protesty některých indických vojáků proti používání nových nábojů dodaných Brity. Tyto náboje, stále pro pušky nabíjené zepředu, byly konzervovány za použití kravského loje a vepřového sádla. První zvíře bylo posvátné pro hinduisty, muslimové zase věřili, že by se poskvrnili, kdyby se dotkli nečistého vepře. Příslušníci armády, kteří zatím pasivně protestovali proti nerespektování indických tradic, byli potrestáni, což nakonec vedlo k ozbrojenému povstání. Britové jej během 18 měsíců potlačili.¹²⁸

Důsledkem povstání bylo rozpuštění Východoindické společnosti a předání správy Indie přímo britské vládě. Vytvořilo se nové ministerstvo (*India Office*) a místo generálního guvernéra se zřídila funkce místokrále Indie. Toto období přímé angažovanosti britské vlády v Indii je označováno slovem *Raj* (čteno rádž). Za další významnou změnu je považováno vyhlášení Indického císařství v roce 1877. První císařovnou byla královna Viktorie.¹²⁹

¹²⁶ Overview. *Historical Atlas of the British Empire* [online]. 2014 [cit. 2014-05-28]. Dostupné z: <http://www.atlasofbriempire.com>

¹²⁷ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 125-126.

¹²⁸ JUDD, D. *Impérium: britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*. Praha: BB art, 1999. s. 88-91.

¹²⁹ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 126-127.

Indie se z pohledu správy rozdělila na dvě části. První část byla spravována přímo Velkou Británií. Druhá část, zahrnující asi třetinu obyvatel Indie, se skládala ze stovek malých států s vlastními panovníky a byla spravována nepřímou. Britové využívali rozporů mezi těmito státy a ve větším měřítku i rozporů mezi oblastmi s převahou hinduistů a oblastmi s převahou muslimů. Díky velké kulturní, jazykové, etnické různorodosti Indie tak dokázali ovládat území se stovkami miliónů obyvatel. Britská Indie tvořila 80 % populace celého Britského Impéria.¹³⁰

Moc místokrále byla ze směru z kolonie omezena pouze malým shromážděním úředníků, které se postupně rozšiřovalo. Od roku 1909 v něm mohli zasedat i řádně voleni členové, orgán se tak stal základem celostátního indického parlamentu. Déle vznikaly i samosprávné provincie, v roce 1935 jich bylo již 11.¹³¹

Velká Británie se přesto zdráhala dát Indii status dominia či vůbec nějakou formu větší samosprávy. Důvodem byla nedůvěra ohledně připravenosti Indů na vlastní stát. Například i v britském administrativním systému Indie sloužili Indové pouze na nižších pozicích.¹³²

V roce 1919 byl ustanoven Zákonem o správě Indie dvoukomorový zákonodárny parlament pro celou Britskou Indii. Místokrál ale mohl vydat vlastní zákon bez souhlasu tohoto orgánu, tudíž byla jeho výkonná moc pořád neomezená. Ovšem indiští ministři spravovali oblasti týkající se zdravotnictví, vzdělání a místní správy. Celý akt vytvoření indického parlamentu byl chápán jako experiment, který byl po deseti letech prozkoumán. Výsledkem se stalo zrušení indického parlamentu a vytvoření nového Zákonu o správě Indie v roce 1935. Indie se měla stát federací, ale celý projekt byl zrušen díky sporům mezi různými skupinami indických komunit a zahájení druhé světové války. Po válce Velká Británie přislíbila Indii status dominia, byla však odmítnuta. Indické elity tentokrát toužily po úplné samostatnosti. Pokud Britové dříve podporovali rozpory mezi hinduistickou a islámskou částí Indie, teď usilovali o to, aby tyto dvě části spolu spolupracovaly. Snaha byla bezúspěšná a Britská Indie získala samostatnost 15. 8. 1947 jako rozdělena na hinduistickou část (Indie) a islámskou část (Pákistán). Oba státy získaly dočasně status dominia, než přijmou vlastní ústavu.¹³³

¹³⁰ JUDD, D. *Impérium: britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*. Praha: BB art, 1999. s. 100-101.

¹³¹ BAAR, V., RUMPEL, P., ŠINDLER, P. *Politická geografie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. s. 47.

¹³² Tamtéž

¹³³ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 127-128.

V lednu 1950 vzniká Indická federace. Stala se členem Commonwealthu i přes to, že státním zřízením byla republika. Tento fakt znamenal i definitivní zánik pojmu Britské impérium. Od roku 1949 je již užíván termín Společenství národů neboli Commonwealth of Nations. Pákistán se skládal ze dvou částí – Východního a Západního Pákistánu. Východní Pákistán s převahou bengálského obyvatelstva byl postupně diskriminován centrální vládou. Výsledkem bylo vyhlášení nezávislosti Východního Pákistánu pod názvem Bangladéš v lednu 1972. V souvislosti se vznikem Indické federace vyhlásila nezávislost i Srí Lanka, nová ústava zde byla vyhlášena 4. února 1948.¹³⁴

3.7 Britské kolonie v Evropě

Britské kolonie v Evropě zahrnovaly Kypr, Maltu a Gibraltar, který je zámořským územím Spojeného království dodnes.¹³⁵ Z důvodu zaměření této práce nebude Gibraltar zmíněn.

3.7.1 Kypr

Tento ostrov ve Středozezemním moři si Velká Británie pronajala v roce 1878 od Osmanské říše, na oplátku Britové Osmany podporovali ve sporech s carským Ruskem. Po otevření Suezského průplavu měl ostrov strategickou polohu vzhledem k cestě do Indie. V první světové válce Osmanská říše stala na straně centrálních mocností, proto byl Kypr anektován a v roce 1925 se z ostrova stala korunní kolonie Velké Británie.¹³⁶

Už v době správy Osmanské říše byl ostrov etnicky rozštěpen na řeckou a tureckou část. V této době se stala politicky významnější turecká menšina, ač Řeků žilo na ostrově více. Přesto bylo nemuslimské řecké obyvatelstvo chráněno specializovanými konsociačními mechanismy. Po převzetí ostrova Brity se Řekové mohli začít více politicky projevovat, v roce 1931 dokonce propuklo i prořecké povstání, které bylo ale potlačeno. Dekolonizační proces po druhé světové válce se týkal i Kypru, ovšem s tou výjimkou, že ostrov zpočátku nepožadoval samostatnost, ale připojení k Řecku. V polovině 50. let vznikla organizace jménem Národní organizace kyperského boje (EOKA), která spáchala řadu atentátů proti britské armádě na ostrově. Cestu k dekolonizaci ostrova otevřela až změna postoje čelních představitelů této organizace ohledně připojení se k Řecku. Radikální jádro EOKA ale připojení prosazovalo i nadále. V roce 1959 byla v Londýně za účasti Řeků a Turků z ostrova

¹³⁴ NÁLEVKA, V. *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton, 2004. s. 37-38.

¹³⁵ Overview. *Historical Atlas of the British Empire* [online]. 2014 [cit. 2014-05-28]. Dostupné z: <http://www.atlasofbritempire.com>

¹³⁶ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 199.

přijata dohoda, kdy v novém kyperském parlamentu bude vyhrazeno 30 % křesel pro kyperské Turky. Dále Zakládající smlouva z roku 1960 umožňuje setrvání britské armády ve dvou základnách na ostrově, Garanční smlouva (taktéž rok 1960) vymezuje limity kyperské suverenity. Kypr nemůže uzavírat politické a hospodářské unie s jinými státy, čímž je zamezeno možnosti spojení ostrova s Tureckem či Řeckem. Samostatný stát Kypr tedy vzniká roku 1961 se členstvím v Commonwealthu o rok později.¹³⁷

3.7.2 Malta

Toto souostroví ve Středozemním moři má za sebou bouřlivý vývoj. Bylo postupně spravováno Féničany, Kartaginci, Římany, Germány (Vandaly a Góty), Byzantinci, Araby, Normany, Španěly, rytířským řádem Johanitů, Francouzi a nakonec Brity. Napoleon Bonaparte Maltu získal v roce 1798, ale po francouzské porážce v roce 1814 ostrovy získává definitivně Velká Británie a uděluje jim status korunní kolonie. Malta zpočátku neměla žádnou autonomii, ale v roce 1835 vznikla Vládní rada s osmi členy. Do její pravomoci patřila podpora guvernéra, ovšem pouze dva členové pocházeli z místního obyvatelstva. Roku 1849 se z Vládní rady stává zákonodárná instituce o 18 členech, z toho 10 jmenovaných (5 bylo z řad místního obyvatelstva) a 8 volených všeobecnými volbami. Velká Británie ale stále měla právo veta. Po první světové válce propukly na Maltě nepokoje, které skončily střetem s britskou armádou. Důsledkem byl souhlas Spojeného království s novou ústavou Malty z roku 1921, která vůbec poprvé uznala Malt'any jako národ. Vznikla autonomní vláda Malty s vlastním premiérem, pořád ale kontrolována britským guvernérem. Parlament byl dvoukomorový, složený s Národním shromážděním a Senátem. Členy Národního shromáždění mohli volit jen dospělí muži s alespoň základním vzděláním a se stanovenými minimálními příjmy. Z členů Senátu bylo voleno 7, zbytek byl vyplněn členy katolické církve, odborů, Obchodní komory, aristokracie a inteligence. Velká Británie si nadále nechala ve své správě zahraniční věci, obranu a problematiku imigrace. Ústava z roku 1921 ale platila jen do roku 1930, kdy byla zrušena kvůli sporům týkajícím se zasahování katolické církve do politiky. Roku 1932 byla ústava na několik měsíců obnovena, ale z obavy silícího vlivu italského fašismu na Maltě byla opět zrušena. Samospráva byla obnovena až v roce 1947 spolu s novou ústavou, podobnou té z roku 1921. Rozdílem byl vznik jednokomorového parlamentu voleného v přímých a všeobecných volbách. V letech 1959 – 1962 byla platnost této ústavy dočasně pozastavena. Malta nebyla v otázce dekolonizace jednotná, někteří obyvatelé si

¹³⁷ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 200-202.

dokonce přáli připojení k Velké Británii. Po vítězství konzervativní maltské Národní strany začalo jednání ohledně osamostatnění souostroví. 21. září 1964 Malta vyhlásila nezávislost s členstvím v Commonwealthu. Roku 1974 se státní režim změnil na republiku, ovšem přesto Malta zůstává (podobně jako Indie) členem Commonwealthu.¹³⁸

¹³⁸ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 120-123.

4 Konstituování politických systémů bývalých britských kolonií

Tato kapitola bude věnována vývoji politického systému bývalých britských kolonií po vzniku jejich samostatnosti. Vzhledem k omezenému rozsahu práce se budeme věnovat pouze britským dominiím a to od roku vzniku jejich dominiálního statusu. V případě Kanady se jedná o rok 1867, v případě Austrálie rok 1901, u Nového Zélandu a Newfoundlandu jde o rok 1907, u Jihoafrické unie rok 1910. Pakliže to bude pro objasnění vývoje politického systému těchto zemí důležité, budeme se věnovat i událostem před těmito daty, ovšem jenom v omezené míře, protože ona problematika je již popsána v předchozí kapitole. Indie a Pákistán v počátku své samostatné existence také získaly dominiální status, ale pouze krátkodobě, na dobu potřebnou ke schválení svých ústav. Proto se tato kapitola nebude těmto dvěma státům věnovat. Stejně tak nebude v kapitole zmíněno dominium Irský svobodný stát, jehož problematika je taktéž nad rámec této práce. Kapitola bude rozdělena dle dominií chronologicky podle data jejich vzniku.

4.1 Konstituování politického systému Kanady

1. července 1867 byl přijat Akt britské Severní Ameriky, který sjednotil čtyři kanadské kolonie (Québec, Ontario, New Brunswick, Nova Scotia) v konfederaci se statutem dominia a velkou mírou autonomie. Kanadské dominium bylo na poměry konfederace relativně centralizováno, proto se blížilo spíše federaci. Ústřední moc měla celou řadu možností jak se vměšovat do politiky členských provincií.

Kanada byla původně parlamentní demokracií a postupně se přeměnila na konstituční demokracii. Původní *Constitution Act* (Akt britské severní Ameriky) z roku 1867 sloužil jako ústavní základ státu až do roku 1982, kdy byla vytvořena nová ústava.¹³⁹ Popisoval fungování výkonné, zákonodárné a soudní moci a konfederální (federální) uspořádání státu. Výkonná moc dle *Constitution Actu* zůstávala v rukou britské královny, respektive v rukou generálního guvernéra, který jednal společně s Exekutivní radou dle rady britské královny a její *Privy Council* pro Kanadu. Celostátní parlament zahrnoval, podobně jako ve Spojeném království, britskou královnu a dvě komory – Senát a *House of Commons*.¹⁴⁰ Obě komory byly vytvořeny dle britského vzoru. Senát byl původně reprezentací regionů a shromážděním společenské a

¹³⁹ The World Factbook. *Central Intelligence Agency* [online]. 2014 [cit. 2014-05-30]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ca.html>

¹⁴⁰ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 14.

ekonomické elity, podobně jako britská Sněmovna lordů. Členové senátu také původně získávali křeslo na doživotí.¹⁴¹ Obě komory parlamentu byly rozděleny do tří oblastí dle kanadských provincií (Ontario, Québec, přímořské provincie zahrnující Nova Scotia a New Brunswick). Každá z těchto oblastí měla v Senátu vyhrazeno 24 křesel, respektovala tedy princip regionální rovnosti. Dolní komora (*House of Commons*) byla rozdělena dle počtu obyvatel v jednotlivých oblastech, celkem obsahovala 181 křesel. Generální guvernér Kanady jmenoval regionální guvernéry jednotlivých provincií. Tyto provincie měly taktéž vlastní parlament, Ontario a New Brunswick jednokomorový, Québec pak dvoukomorový. Generální guvernér měl také právo zdržet přijetí zákona na 2 roky a poté jej vetovat. Provincionální guvernéri měli stejné pravomoci, rozdílem bylo, že zákon mohli zdržet po dobu jednoho roku. Celostátní parlament disponoval residuálními kompetencemi, což v praxi znamenalo, že vše co nebylo uvedeno jako kompetence provincií, bylo v kompetenci celostátního parlamentu. Ústava z roku 1867 byla postupně doplňována dalšími texty. Jednalo se často o připojení či vytvoření nové provincie. Roku 1880 byla ke Kanadě připojena všechna zbývající území britské Severní Ameriky vyjma Newfoundlandu (ten byl připojen v roce 1949). Dále se změny týkaly zvyšování počtu křesel v obou komorách parlamentu, což je logické vzhledem k nárůstu provincií a počtu obyvatel. Westminsterský statut z roku 1931 pak zrušil svrchovanost britského parlamentu nad Kanadou.¹⁴²

Roku 1982 byl vydán nový Ústavní akt, který znamenal repatriaci kanadské ústavy z Velké Británie zpět do Kanady. Ve skutečnosti byla původní ústava z roku 1867 zachována, nový Ústavní akt k ní přidal několik doplňků. Jednak zakotvil kanadskou konstituční monarchii (z původní parlamentní demokracie) a zavedl Chartu práv a svobod plus sekci zabývající se právy domorodců. Změna ústavního textu byla od této doby možná na základě souhlasu generálního guvernéra s povolením obou komor parlamentu a se souhlasem dvou třetin celkového počtu kanadských provincií. Nový Ústavní akt nebyl ratifikován Québecem, protože nezdůrazňuje specifický ráz této provincie.¹⁴³

Volební právo se ze začátku lišilo dle jednotlivých provincií. Sjednoceno bylo v roce 1920. Ženy mohou v Kanadě volit od roku 1919 a věková hranice na 18 let byla snížena roku 1970. Volič musí mít kanadské občanství a do poloviny 70. let 20. století měli volební právo i britští občané.¹⁴⁴

¹⁴¹ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 22.

¹⁴² Tamtéž, s. 14-15.

¹⁴³ Tamtéž, s. 15-17.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 23-24.

4.2 Konstituování politického systému Austrálie

Britské dominium Australský svaz vzniklo 1. ledna 1901 spojením šesti australských kolonií. Jednotlivé státy federace měly relativně vysokou autonomii, pod správu státních parlamentů spadalo například školství, policie, správa železnic a půdy či sociální zabezpečení. Austrálie kombinovala parlamentní systém s federací a při přijetí tohoto systému si brala příklad z Kanady.

Do roku 1910 byla v celostátním parlamentu Austrálie nejsilnější stranou konzervativní Free Traders. Další silnou stranou byla Liberální strana Austrálie. Po roce 1910 nastalo období Labouristické strany (Australská strana práce), jejichž představitelé byli většinou přistěhovalci z Británie. Postupně vynikly dvě strany (labouristé a Liberální strana), které se dnes v australském parlamentu střídají. Zde je vidět další podobnost s britským politickým systémem, a to nejenom v bipartismu, ale i v názvech a zaměření politických stran. V této době byla Austrálie pořád silně spojena s Velkou Británií v ekonomických a kulturních oblastech, stejně tak i v oblasti vojenství. Plány na obranu Austrálie počítaly s britskou pomocí. Stejně tak australské jednotky bojovaly na straně Britů v Búrské válce a později v první světové válce (například vylodění na Gallipoli v Osmanské říši). 60 tisíc padlých Australanů, to byla cena za vstup Austrálie do první světové války, ovšem po jejím skončení se mohla země těšit silné mezinárodní pozici. Měla vlastní zastoupení na Versaillské konferenci a získala část z bývalého německého koloniálního panství (konkrétně část Nové Guineje a blízké ostrovy). V nově vzniklé Společnosti národů zasedla Austrálie jako právoplatný člen a dá se říci, že v období po první světové válce je země nezávislá a vazby na Velkou Británii od této doby čistě teoretické.¹⁴⁵

Ve 20. letech 20. století se v Austrálii dostala k moci konzervativní strana, vznikají nové strany jako Australská agrární strana a Komunistická strana Austrálie. Také byla v roce 1924 uzákoněna povinná volební účast. Občané, kteří se nedostavili k volbám, byli potrestáni pokutou. V roce 1913 začalo budování hlavního města Canberra, nová budova australského parlamentu byla otevřena v roce 1927 (předtím se parlament scházel v Melbourne). Westminsterský status z roku 1931 se týkal všech britských dominií, takže logicky i Austrálie. Země tak vstoupila do britského Commonwealthu a získala plnou nezávislost, ač ta se vztahovala pouze na Australský svaz a ne na jednotlivé členské státy. Po druhé světové válce,

¹⁴⁵ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 35-37.

v souvislosti s oslabením celosvětového vlivu Velké Británie, se hlavním spojencem Austrálie v oblasti vojenství stávají Spojené státy americké. Ovšem i tak země v 50. letech 20. století povolila Velké Británii testovat na svém území jaderné zbraně. V této době byla také podporována imigrace, hlavně z Evropy za účelem nárůstu počtu obyvatel Austrálie a tím pádem zvýšení obranyschopnosti.¹⁴⁶

K dalšímu rušení vazeb na Spojené království došlo v 70. letech 20. století, kdy byly zrušeny britské státní vyznamenání, a vznikla nová australská hymna, která již nevycházela z britské.¹⁴⁷ Důležitým mezníkem byl rok 1986, kdy došlo ke schválení legislativního dokumentu zvaného Australský akt. Ten rušil veškeré zbývající britské pravomoci schvalovat právní nařízení platné v Austrálii. Byla zrušena i možnost odvolávat se k britské Státní radě jakožto nejvyššímu odvolávacímu soudu pro Austrálii. Od roku 1994 již australští občané přísahají věrnost Austrálii a ne britské královně. Referendum ohledně zachování monarchie z roku 1999 se vyslovilo pro zachování, ale spíše z ekonomických a organizačních důvodů.¹⁴⁸

4.3 Konstituování politického systému Nového Zélandu

Nový Zéland se stal britskou kolonií v roce 1840 a platilo, že všechny stávající zákony Anglie se stávají také zákony platnými na území Nového Zélandu. Kolonie mohla navrhopvat a schvalovat vlastní zákony až od roku 1856. Základním kamenem politického systému se stal na dlouhou dobu ústavní zákon z roku 1852 neboli *New Zealand Act 1852*. Až v roce 1986 byl schválen nový ústavní zákon zvaný *New Zealand – Constitution Act 1986*, který kodifikoval základní ústavní zákony vydané do té doby britským či novozélandským parlamentem.¹⁴⁹

Status britského dominia byl zemi udělen roku 1907. Následovala diskuze ohledně připojení se k Australskému svazu. Nový Zéland se nakonec rozhodl k vlastní nezávislosti. Westminsterský statut z roku 1931 země ratifikuje až v roce 1947, proto je země oficiálně nezávislým státem až od tohoto data. V novozélandském parlamentu, podobně jako v britském, se střídají dvě strany, což je jeden ze znaků majoritní demokracie. Od roku 1912 se u moci střídala Sjednocená strana (Reformní strana) a Labouristická strana. Labouristé pak byli roku 1949 vystřídáni Národní stranou. Nový Zéland, podobně jako Austrálie, aktivně

¹⁴⁶ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 37-38.

¹⁴⁷ BLAINEY, G. *Dějiny Austrálie*. Praha: Lidové noviny, 1999. s. 201.

¹⁴⁸ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 38.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 68-69.

působil v obou světových válkách po boku Velké Británie. Po druhé světové válce se stát orientoval v otázkách obrany spíše na Spojené státy Americké a roku 1951 založil obranný pakt ANZUS (*Australia, New Zealand and United States Defence Pact*). V této době byl novozélandský parlament dvoukomorový, to se mění roku 1950, kdy horní komora (Senát) sama sebe zrušila. Země tak přešla k jednokomorovému parlamentu a znovuzavedení druhé komory je předmětem diskuse. Nový Zéland kromě Cookových ostrovů spravoval i Západní Samou – bývalou německou kolonii ztracenou v důsledku prohry v první světové válce. Roku 1962 se Západní Samoa stala samostatným státem, prvním v regionu Polynésie. Po vstupu Velké Británie do Evropského společenství se Nový Zéland, doposud ekonomicky závislý na Spojeném království, dostal do hospodářské krize. Velká Británie jako člen Evropského společenství totiž přijímá ochranná obchodní opatření zahrnující i zemědělský import z nečlenských zemí. Důležitým ústavním zákonem byl *Treaty of Waitangi Act*, který navazoval na podobný zákon z roku 1840 (smlouva z Waitangi). Hlavním obsahem bylo přiznání nároků maorského obyvatelstva na půdu a vlastní kulturní dědictví. Postupně byla tomuto etniku vracena část konfiskované půdy doplněná finančními kompenzacemi. Dalším ústavním zákonem z roku 1986 byl definován charakter a struktura politického systému země. Nový Zéland se postupně stále více vymaňuje z britského vlivu, důkazem je například zavedení metrického systému pro míry a váhy roku 1986 či nahrazení většinového volebního systému systémem smíšeným roku 1993.¹⁵⁰

4.4 Konstituování politického systému Jižní Afriky

Rokem 1910 vzniká Jihoafrická unie, jako páté britské dominium v pořadí. I pro tento stát byl důležitý rok 1931 a Westminsterský statut, který zemi posunul dál k nezávislosti. Již od vzniku dominiálního statutu bylo v zemi utlačováno černošské obyvatelstvo. V Jižní Africe také žila menšina míšenců a Indů, tato etnika ale od určité doby nebyla diskriminována stejnou měrou jako černošské obyvatelstvo. Například v roce 1983 byly zřízeny další dvě komory parlamentu, které měly zastupovat indickou menšinu. Naopak pro černošské obyvatelstvo byla schválena řada diskriminačních zákonů a vznikly městské oblasti pro domorodce, kde se černošské obyvatelstvo muselo přesunout po skončení pracovní doby. Jihoafrický režim vlády apartheidu patří mezi autoritářské režimy. Politickou moc držela v rukou rasově či etnicky vyhrazená část obyvatelstva, ale diskriminace se uplatňovala i na tu část bílého obyvatelstva, která stála v opozici vůči režimu. Roku 1949 bylo například

¹⁵⁰ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 65-70.

zakázáno uzavírat smíšené manželství mezi obyvateli bílé a černé pleti. Od roku 1950 byla zakázána komunistická strana a roku 1963 oficiálně zavedena cenzura a také přísné tresty za politické protesty. Zatímco rozvoj v jiných zemích byl charakteristický postupným rozšiřováním občanských práv, vývoj v Jižní Africe se ubíral opačným směrem. Občanská práva a svobody většiny obyvatel (hlavně černošského) byla postupně omezována. Volební právo bylo omezeno na vyšší majetkovou třídu, takže volit mohlo jen málo černošských obyvatel. Za oficiální vznik politiky apartheidu v Jižní Africe je považován rok 1948, kdy se Národní strana ujímá moci.¹⁵¹

Vlivem jihoafrického nacionalismu země toužila po vlastní republice obyvatel bílé pleti. Roku 1961 Jihoafrická unie vyhláší republiku a vzniká Jihoafrická republika. Důvodem byla změna politiky Velké Británie, která začala podporovat domorodé politické vůdce v Africe. Díky tomu Jižní Afrika vystopila z Commonwealthu, do kterého se vrátila až v roce 1994 po skončení politiky apartheidu. Rokem 1961 tak bylo dokončeno mnohaleté úsilí Jižní Afriky o nevměšování se britské politiky do tohoto státu.¹⁵²

V souvislosti se vznikem Jihoafrické republiky byla zakázána černošská opoziční frakce jménem Africký národní kongres a jeho hlavní představitel Nelson Mandela byl uvězněn. Proces liberalizace začal rokem 1986, kdy byly zrušeny některé rasové zákony. V této době přechod k demokracii vycházel z postupné transformace ze strany vládnoucích bílých elit, které reagovaly na sílící opoziční hnutí a zahraniční odpor. Země byla mezinárodně izolovaná a to nejenom ze strany USA ale dokonce i ze strany SSSR. Sankce, jako například vyloučení Jihoafrické republiky z mezinárodního olympijského hnutí v roce 1968, tento stát donutily k vnitřní politické změně. Roku 1990 byl zrušen zákaz černošských politických stran a Nelson Mandela propuštěn z vězení. Následovaly první demokratické volby v roce 1994 a Nelson Mandela se stal prezidentem. Demokratický proces byl dovršen schválením nové ústavy v roce 1997.¹⁵³

¹⁵¹ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 100-102.

¹⁵² Tamtéž

¹⁵³ Tamtéž, s. 105-106.

5 Commonwealth

Společenství národů neboli Commonwealth of Nations je dobrovolné sdružení národů (bývalých britských kolonií a dominií) založené na společných hodnotách. Formálně je hlavou Společenství britská královna Alžběta II. a fungování organizace řídí sekretariát Společenství se svým generálním tajemníkem v čele. Zahrnuje 53 státních útvarů, z toho 31 republik, 5 monarchií s vlastním vladařem a 16 monarchií, kde je svrchovaným vladařem královna Alžběta II. zastoupená generálním guvernérem.¹⁵⁴ Commonwealth pomohl Britům pokračovat ve vztazích rozpadající se imperiální říše. Díky němu se Spojené království přizpůsobilo novým světovým podmínkám, kde byl imperialismus odsuzován a svět šel k dekolonizaci. Nakonec také pomohl zmírnit pád impéria.

5.1 Vznik a vývoj

V roce 1884 se britský ministr zahraničí lord Rosebery při svém proslovu v australském Adelaide vyjádřil o britském impériu jako o společenství národů. Také zdůraznil fakt, že by bílá dominia měla mít vlastní parlamenty, pod které by spadaly vnitřní záležitosti těchto kolonií. Britský parlament by pak řídil zahraniční politiku a obranu dominií. U příležitosti zlatého jubilea vlády královny Viktorie byla v Londýně roku 1887 uspořádána koloniální konference, kde se sešli ministerští předsedové všech samosprávných kolonií. O 10 let později byla podobná konference uspořádána znovu a roku 1902 došlo ke změně názvu na Imperiální konference. Ministerští předsedové samosprávných britských kolonií se pak na této konferenci pravidelně scházeli každých 5 let až do druhé světové války, kdy se interval změnil na 2 roky.¹⁵⁵

Mezitím některé britské kolonie získaly dominiální status. Kanada roku 1867, následovala Austrálie v roce 1901, Nový Zéland a Newfoundland roku 1907 a nakonec Jihoafrická Unie roku 1910. Myšlenka lorda Roseberyho byla naplněna, tato dominia měla své vlastní parlamenty s rozsáhlými kompetencemi. Přesto byla ještě na počátku první světové války otázka zahraniční politiky dominií pod správou britského parlamentu. V tomto světovém konfliktu dominia prokázala svou oddanost Velké Británii a vyslala své jednotky bojovat po boku Britů (země Britského impéria včetně dominií vlastně ani neměly ústavní možnost odmítnout neúčast ve válce). Po válce následovalo další snížení závislosti na Spojeném

¹⁵⁴ Governments in the Commonwealth. *Commonwealth of Nations* [online]. 2014 [cit. 2014-06-05]. Dostupné z: <http://www.commonwealthofnations.org/sectors/government/>

¹⁵⁵ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 21-22.

království, dominia mohla podepisovat mezinárodní smlouvy a účastnit se mírových jednání. Na Imperiální konferenci v roce 1926 pak Velká Británie a její dominia souhlasila, že jsou si rovny ve svém statusu (Balfourova deklarace). První Hry britského impéria byly konány roku 1930. Později se název změnil na Hry Commonwealthu a jsou po olympijských hrách druhým nejvýznamnějším světovým sportovním podnikem. Westminsterským statutem z roku 1931 získávají dominia (včetně Svobodného irského státu) oficiálně nezávislost.¹⁵⁶ Tímto datem také vzniká Britské společenství národů neboli *British Commonwealth*. Prvními členy byly kromě Velké Británie již zmíněná dominia.

Ve Westminsterském statutu byla zakotvena společná oddanost britskému panovníkovi jako jeden ze základních a jednotících znaků Commonwealthu. Nový Zéland, Kanada, New Foundland a Austrálie neměly s tímto faktem žádných větších problémů, ale Svobodný irský stát a Jihoafrická Unie měly tendenci prohlásit se za republiku.¹⁵⁷

Významnější přeměny se Commonwealthu dostalo po druhé světové válce. V roce 1947 vznikla dominia Indie a Pákistán. Krátce po vyhlášení nezávislosti na Konferenci ministerských předsedů Commonwealthu (bývalá Imperiální konference) přednáší Indie svůj záměr stát se republikou. To ovšem v tehdejší pojetí Commonwealthu znamenalo, že hlavou Indické republiky nemůže být britský panovník. Řešení bylo nalezeno v Londýnské deklaraci, přednesené na další Konferenci ministerských předsedů v roce 1949. Britský panovník již nebyl hlavou jednotlivých států Společenství, ale stal se hlavou Společenství jako takového. Indická republika tak mohla být přijata.¹⁵⁸ Součástí deklarace je i pozměnění názvu z *British Commonwealth* na *Commonwealth of Nations*. V roce 1949 tak Společenství národů přechází do své nové, moderní podoby. Díky tomu, že se Commonwealth se zavázal k principu rasové rovnosti a státní nezávislosti, se od konce 50. let 20. století ke Společenství začaly připojovat další státy z Afriky, Karibské oblasti, Oceánie a Středomoří. Mezi lety 1931 až 1949 musely členské státy Commonwealthu přijmout britského panovníka jako hlavu vlastního státu. Dnes už je britská královna Alžběta II. hlavou celého Společenství národů a ne všech jednotlivých států. Přesto některé členské země zachovávají původní požadavek členství z roku 1931 a uznávají dodnes britskou královnu jako oficiální hlavu vlastního státu. Od roku 1952 se tyto státy nenazývají dominia, ale království Její Výsosti. Královna má v rukou výkonnou moc,

¹⁵⁶ Our history. *The Commonwealth* [online]. 2014 [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://thecommonwealth.org/our-history#0>

¹⁵⁷ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 24.

¹⁵⁸ History of the Commonwealth. *Commonwealth Network* [online]. 2014 [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://www.commonwealthofnations.org/commonwealth/history/>

zahajuje zasedání parlamentu či schvaluje zákony. Prakticky je zastupována generálním guvernérem, na kterého jsou tyto povinnosti převedeny v době nepřítomnosti Královny.

V rámci Commonwealthu byly iniciovány rozsáhle programy na vzdělávání a výměnu studentů a odborníků, zejména v oblasti přírodních a technických věd a v medicíně. Hlavním a nejvznešenějším cílem Společenství bylo ovšem udržení, posílení a rozvoj demokratického způsobu vlády a správy ve členských zemích. V tomto ohledu bylo Společenství bohužel neúspěšné. Vznikla řada organizací na zprostředkování zkušeností s demokratickým způsobem vlády, fungování státní správy, rozvoje podnikání či svobody tisku. Jejich úloha ale nebyla naplněna, či se omezila jen na malý počet členů Společenství s opravdu fungujícím demokratickým režimem. Commonwealth nebyl úspěšný také v zabránění vzájemných konfliktů členských států či občanských válek. Jmenovitě se například nepodařilo zabránit konfliktu Indie a Pákistánu, Pákistánu a Bangladéše, Indie a Srí Lanky či občanské válce v Nigérii a Rhodesii.¹⁵⁹

5.2 Struktura a organizace moderního Commonwealthu

V roce 1971 byla přijata Singapurská deklarace vyjadřující základní principy Commonwealthu. Jsou v ní obsaženy etické aspekty činnosti Společenství, zejména důraz na lidská práva a rasovou a ekonomickou rovnoprávnost. Přijetí této deklarace bylo definitivní přeměnou z pořád ještě zčásti imperiálně chápaného Commonwealthu na moderní Společenství, kde je členství pojímáno jako prestižní záležitost. Proto se členskou zemí stal Mosambik, bývalá portugalská kolonie, která neměla s britskou imperiální politikou zkušenosti.¹⁶⁰

Jak již bylo řečeno v úvodu kapitoly, hlavou Společenství je britská královna Alžběta II. Je potřeba zdůraznit, že následník královny na britském trůnu se stane hlavou Commonwealthu pouze v případě, že tak rozhodnou ministerští předsedové vlád členských zemí. Politika a program činnosti Společenství je formulován na Konferenci ministerských předsedů (*Commonwealth Heads of Government Meeting*), která se schází jednou za dva roky. Rozhodnutí na Konferenci je přijímáno na základě všeobecného konsenzu a nehlasuje se o něm (podobně jako v Kabinetu britské vlády). Rovněž na základě všeobecného konsenzu je volen na čtyřleté období generální tajemník Commonwealthu, který pak řídí sekretariát Společenství. Úlohou Sekretariátu je realizovat rozhodnutí přijatá na Konferenci

¹⁵⁹ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 32-33.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 38.

ministerských předsedů. Je vnitřně členěn na 12 sekcí (například lidská práva, politické záležitosti, ekonomické záležitosti, komunikace a veřejné záležitosti atd...) a zaměstnává asi 300 lidí. Pokud se v Sekretariátu vyskytnou spory, jsou řešeny Arbitrážním tribunálem sekretariátu Společenství. Dále se na činnosti Commonwealthu podílí zhruba 90 přidružených organizací, které působí ve všech členských zemích. Patří sem například Lesnická asociace Commonwealthu, Veterinární asociace Commonwealthu nebo Konsorcium pro vzdělání atd. Vlajkou a symbolem Commonwealthu je zlatá zeměkoule v modrém poli, kolem které jsou oštěpy v neuzavřeném kruhu symbolizující mnohost aspektů spolupráce. Každé čtyři roky se konají Hry Commonwealthu, které kromě obvyklých sportů obsahují i disciplíny specifické pro Společenství (například ragby).¹⁶¹

¹⁶¹ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 39-40.

6 Britský model demokracie v současnosti

Následující kapitola bude věnována komparaci politických systémů vybraných bývalých britských kolonií s westminsterskou (majoritní) demokracií vymezenou v první kapitole. Z důvodu omezeného rozsahu práce zde budou zahrnuty jen bývalá britská dominia s výjimkou Newfoundlandu, Svobodného irského státu, Jihoafrické republiky, Indie a Pákistánu. Newfoundland byl dominiem relativně krátkou dobu a sám se později připojil ke Kanadě. Indie a Pákistán měly dominiální status jen přechodně, na velmi krátkou dobu potřebnou k přijetí vlastní ústavy. Navíc kromě Singapuru byla majoritní demokracie zavedena úspěšně právě v dominiích s bílou většinovou populací, jako je Kanada, Austrálie a Nový Zéland.

Při dekolonizaci britských kolonií ve 20. století vyjadřovala Británie naději, že se její typ vlády a fungování společnosti podaří přenést a uchovat i v nově konstituovaných nezávislých státech. V případě korunních kolonií (s převážně domorodým obyvatelstvem) byly tyto pokusy často neúspěšné. Ve většině případů bylo na vině nerespektování místních podmínek a nedostatek zralosti nových států k tomu, aby v nich majoritní demokracie mohla fungovat. Bývalé britské kolonie v Asii často westminsterskou demokracii přijaly (Barma v menší míře, Indie ve větší) a odklonily se od ní pozvolným procesem, během něhož vybudovaly vlastní, vesměs fungující politické systémy. Pokud mluvíme o selhání v přenesení britského westminsterského modelu vládnutí, byla by příkladem Afrika. Nově vzniklé státy se zde záhy po svém vzniku dostaly do ekonomických a etnických problémů. Důsledkem bylo, že zvolení ministerští předsedové se často stali doživotními diktátory. Africké státy s bílou vládnoucí vrstvou obyvatelstva se dostaly v 60. letech 20. století do sporu s Velkou Británií a důsledkem bylo například vystoupení Jižní Afriky z Commonwealthu nebo jednostranné vyhlášení nezávislosti v Rhodesii. Dekolonizace a zavádění nového politického systému v oblasti Karibiku, kde se nacházely nejstarší britské kolonie, měla jiný scénář. Spojené království se zde pokusilo vytvořit Západoindickou federaci zahrnující většinu svých kolonií v Karibiku. Důvodem byla pravděpodobně snaha zabránit růstu amerického vlivu v oblasti. Federace se díky neochotě místních politických elit ke společné spolupráci brzo rozpadla a americký vliv v regionu nakonec stejně převážil.¹⁶² Westminsterský model demokracie se tedy nakonec nejvíce uchytil v dominiích s převahou bílého britského obyvatelstva, které bylo již ovlivněno britským způsobem života a myšlení.

¹⁶² ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 31-32.

6.1 Metodologické východisko

V této kapitole bude užita komparativní metoda, která nemůže být definována jako pouhé srovnání. „*Základními pravidly pro komparaci jsou pak: definice objektů komparace, určení cíle komparace, stanovení kritérií pro vlastní analýzu zvolených objektů a vymezení vztahu komparace k časové ose. Z hlediska politologického studia je posledně jmenovaný požadavek okrajový, většina politologů nevěnuje historické dimenzi „předmětu svých zájmů“ příliš velkou pozornost.*“¹⁶³

Objekty komparace budou bývalá britská dominia, jmenovitě Austrálie, Nový Zéland a Kanada. Jako kritérium pro analýzu poslouží dichotomické vymezení majoritní a konsenzuální demokracie Arenda Lijpharta. Konkrétně půjde o 10 znaků, na základě kterých lze určit, zda se konkrétní politický systém blíží více konsenzuálnímu modelu či naopak majoritnímu (westminsterskému). Cílem bude posouzení, zda politický systém v určitém znaku naplňuje spíše westminsterský či konsenzuální model. Nakonec bude u každého politického systému zhodnocení, nakolik celkově odpovídá majoritní či konsenzuální demokracii. Vymezení majoritní a konsenzuální demokracie bylo předmětem první kapitoly této práce. Pro připomenutí následuje seznam oněch 10 znaků:

- 1) Koncentrace výkonné moci v rukou jedné strany a tvorba jednobarevné vlády versus vícebarevná vláda a tvorba velkých koalic
- 2) Fúze moci a převaha vlády nad parlamentem versus formální i neformální rozptýlení moci a oslabení moci výkonné
- 3) Převaha dolní komory nad horní komorou (ta často ani neexistuje) versus vyrovnaná pozice obou komor s výrazným zastoupením menšin
- 4) Bipartismus (většinu hlasů ve volbách získávají dvě hlavní strany) versus multipartismus (v parlamentu zasedá množství malých stran)
- 5) Jednorozměrný stranický systém (jedna konfliktní linie mezi soutěžícími stranami) versus vícerozměrný stranický systém (více rovin neshod mezi politickými stranami)
- 6) Většinový volební systém versus poměrný volební systém
- 7) Unitární a centralizovaná vláda versus teritoriální i neteritoriální federalismus a decentralizace
- 8) Nepsaná nebo flexibilní ústava versus rigidní psaná ústava
- 9) Pluralismus zájmových skupin versus korporativismus
- 10) Závislost centrální banky na výkonné moci versus nezávislost

¹⁶³ ŘÍCHOVÁ, B. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomica, 2005. s. 12.

K majoritní demokracii Arend Lijphart uvádí ještě 11. znak. Je jim neexistence nástrojů přímé demokracie jako například referenda. Charakter demokracie je tak čistě zastupitelský.

6.2 Politický systém Austrálie

V této podkapitole bude podroben komparační metodě politický systém Austrálie.

Na federální úrovni Australského svazu jsou nejdůležitější tři strany – labouristická, demokratická a liberální. Přesto nelze hovořit o systému tří stran, Liberální strana Austrálie a Národní strana Austrálie pravidelně vládnou v koalici, a pokud jsou v opozici, tak úzce spolupracují. Tato spolupráce je již natolik tradiční, že ji lze považovat za jednobarevnou vládu. Po druhé světové válce se v zemi střídají labouristé a výše zmíněná koalice.¹⁶⁴ Ve volbách do dolní komory v roce 2013 vyhrála koalice národní a liberální strany.¹⁶⁵ Lze tak hovořit o systému dvou politických stran, jehož původ můžeme hledat v britském modelu. V zemi nejsou patrné tendence k vytváření velkých koalic. Jsou tak naplněny dva znaky westminsterského modelu demokracie – bipartismus a tvorba jednobarevné vlády.

Vláda je v Austrálii sestavena z vítězné jednobarevné strany, která má většinové zastoupení v parlamentu. Předseda vítězné strany či koalice je jmenován premiérem a k jeho funkcím patří řízení kabinetu, předsedání jeho schůzím, jeho reprezentování před oběma komorami parlamentu. Je nejdůležitějším článkem v procesu vytváření vládní politiky. Zásadní politická rozhodnutí jsou přijímána v kabinetu. Jeho rozhodnutí ale nabývají platnosti až po schválení v parlamentu. Moc výkonná je posílena klausulí, která se týká případů, kdy je zákon příliš dlouhou dobu blokován Senátem. Klausule říká, že pokud navržený zákon projde dolní komorou (Sněmovna reprezentantů) a horní komora (Senát) tento zákon zamítne či vrátí s dodatky, se kterými dolní komora nesouhlasí, a jestliže po uplynutí tří měsíců dolní komora opět tento zákon přijme, ale Senát odmítne (scénář se opakuje), pak má generální guvernér právo rozpustit obě komory parlamentu. Jestliže se situace s blokováním ze strany Senátu opakuje i po rozpuštění, guvernér svolá spojené zasedání obou komor parlamentu. Jednotliví

¹⁶⁴ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 51.

¹⁶⁵ Live Results. ABC [online]. 2013 [cit. 2014-06-10]. Dostupné z: <http://www.abc.net.au/news/federal-election-2013/results/>

členové pak hlasují o navrhovaném zákonu v té podobě, v jaké byl naposledy schválen dolní komorou, případně se hlasuje i o dodatcích.¹⁶⁶

Díky této klauzuli má dolní komora silnější pozici oproti Senátu a za předpokladu, že má vláda většinu ve Sněmovně reprezentantů, je tímto posílena i exekutiva. V případě blokace zákona tento donucovací prostředek posiluje Sněmovnu reprezentantů a tím pádem i vládní většinu. Nicméně co se týká fúze moci, Austrálie kombinuje tradiční britský odkaz (vláda může ovlivňovat parlament) se systémem Spojených států amerických, kde je legislativa a exekutiva striktně oddělena. Nelze tedy s jistotou říci, zda se v tomto bodě australský politický systém blíží více konsenzuální či majoritní demokracii.

Dolní a horní komora parlamentu mají formálně stejné postavení, ovšem prakticky má Sněmovna reprezentantů větší pravomoc. Zákony týkající se federálních financí, daní a výdajů musí být navrženy právě zde.¹⁶⁷ Když připočteme i výše zmíněnou Klauzuli mrtvého bodu, je jasné že dolní komora má v Austrálii ve svých pravomocích navrch nad horní komorou, což je jeden ze znaků majoritní demokracie.

Volební systém Austrálie je rozdílný pro dolní a horní komoru parlamentu. Horní komora (Senát) je volena poměrným volebním systémem. Vždy 12 senátorů zastupuje jeden z šesti států federace a jsou voleni na dobu 6 let.¹⁶⁸ Dolní komora byla původně volena většinovým volebním systémem po vzoru Velké Británie. Od roku 1919 se používá preferenční volební systém jakožto modifikace většinového volebního systému. Je natolik specifický, že bývá nazýván i jako australský volební systém. Austrálie je podobně jako Velká Británie rozdělena na jednomandátové volební obvody. Celkem je jich 150, což odpovídá počtu poslanců.¹⁶⁹

Jednotlivé státy australského svazu disponují vlastními parlamenty. Ve všech případech (kromě Queenslandu) se jedná o dvoukomorové parlamenty. Členské státy mají své vlastní ústavy, které ale nesmí odporovat federální ústavě. Vlády států mají ve svých pravomocích například občanské, trestní a částečně obchodní právo, školství, dopravu, policii a zdravotnictví. Daně jsou v kompetenci federálního parlamentu.¹⁷⁰ Vzhledem k rozsáhlým pravomocem jednotlivých států nelze Australský svaz označit za unitární stát a v tomto bodě se rozchází s vymezením majoritní demokracie.

¹⁶⁶ COMMONWEALTH OF AUSTRALIA CONSTITUTION ACT. In: <http://www.austlii.edu.au/>. 1901. Dostupné z: http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/coaca430/s57.html

¹⁶⁷ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 46.

¹⁶⁸ About the Senate. *Parliament of Australia* [online]. 2014 [cit. 2014-06-10]. Dostupné z: http://www.aph.gov.au/About_Parliament/Senate/About_the_Senate

¹⁶⁹ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 50.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 57.

Linie konfliktu mezi hlavními politickými stranami je v rovině socioekonomické. Australská labouristická strana sama sebe deklaruje jako demokratickou socialistickou stranu. Předmětem zájmu je budování sociálního státu, bránění monopolního ovládnání hospodářství velkými soukromými podniky, snížení nezaměstnanosti, státní ochrana zaměstnanců a celkově snižování rozdílů mezi občany a budování rovných příležitostí a práv. Liberální strana Austrálie spolu s Národní stranou Austrálie mají podobný program, proto také vystupují často v koalici. Cílem je podpora individuálních aktivit a podnikání, podpora průmyslu a exportu, omezení státní regulace obchodu. Obě strany jsou antisocialistické a své voliče nacházejí často v podnikatelském sektoru ve velkých městech (ačkoliv národní strana se původně zaměřovala na venkovské obyvatelstvo).¹⁷¹ Štěpící linie mezi hlavními stranami je zde tedy jediná a to odpovídá jednorozměrnému stranickému systému.

Australský svaz má od svého založení psanou ústavu. Od roku 1901 je v platnosti *Commonwealth of Australia Constitution Act*. Dalšími ústavními akty byl Westminsterský statut z roku 1931 (vydaný Velkou Británií a vztahující se na její dominia), jeho přijetí australskou vládou v roce 1942 a nakonec *Australia Act 1986*.¹⁷² Existence psané ústavy je rozdíl oproti britskému westminsterskému systému, na druhou stranu jistý odkaz i v tomto bodě přetrvává. Kabinet a premiér, prakticky nejdůležitější prvky výkonné moci v ústavě zmíněni nejsou a jsou legitimizováni z vůle lidu a na základě tradice a zvyku.¹⁷³

Zájmových skupin je v Austrálii velké množství a existují nezávisle na státu. Nespolupracují spolu, ale spíše soutěží. Nevytvářejí tábory vázané na určitý segment obyvatelstva. To odpovídá pluralismu zájmových skupin. Seznam vlivných zájmových organizací lze najít na stránkách *AustralianPolitics.com*.¹⁷⁴

Australská centrální banka je zodpovědná svou činností federálnímu parlamentu. Výbor centrální banky a pokladník vlády musí dosáhnout shody. Jestliže k ní nedojde, pokladník předloží doporučení generálnímu guvernérovi, který po poradě s federální výkonnou radou může určit politiku, kterou centrální banka musí přijmout. Plnou zodpovědnost pak nese vláda. Přesto tohoto postupu nebylo do dnešního dne využito.¹⁷⁵

¹⁷¹ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 52-53.

¹⁷² Australia Index. *International Constitutional Law Countries* [online]. 2010 [cit. 2014-06-10]. Dostupné z: http://www.servat.unibe.ch/icl/as__indx.html

¹⁷³ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 40.

¹⁷⁴ List Of Australian Pressure Groups. *Australianpolitics.com* [online]. [2014] [cit. 2014-06-10]. Dostupné z: <http://australianpolitics.com/democracy-and-politics/pg/australian-pressure-groups>

¹⁷⁵ Accountability. *Reserve Bank of Australia* [online]. 2014 [cit. 2014-06-10]. Dostupné z: <http://www.rba.gov.au/about-rba/accountability.html>

Změny federální ústavy jsou předmětem referenda. Právo účastnit se referenda mají občané Austrálie starší 18 let, přičemž účast je povinná. Aby byla změna platná, musí s návrhem souhlasit nadpoloviční většina občanů celého Australského svazu a zároveň nadpoloviční většina voličů ve čtyřech z šesti států federace. V roce 1951 tak byla referendem znemožněna existence Komunistické strany Austrálie a roku 1996 zase Australané odmítli vyhlášení republiky. Jednotlivé státy navíc mohou vypsát referenda v otázkách lokálního významu.¹⁷⁶ Existence referenda jakožto nástroje přímé demokracie je v rozporu s jedním znakem majoritní demokracie Arenda Lijpharta.

Vliv britského westminsterského politického systému na Austrálii je patrný. V otázkách stranického a exekutivního systému splňuje téměř veškeré znaky majoritní demokracie. Celkově Australský svaz naplňuje 6 podmínek majoritní demokracie (koncentrace výkonné moci v rukou jedné strany, převaha dolní komory nad horní, bipartismus, jednorozměrný stranický systém, pluralismus, závislost centrální banky) a 2 podmínky demokracie konsenzuální (psaná ústava a federalismus). V bodech týkajících se fúze moci a většinového či poměrného volebního systému se nelze přiklonit k žádnému z obou modelů. Existence referenda je zase v rozporu s jedním ze znaků westminsterské demokracie. Celkově ale australský politický systém odpovídá spíše majoritní (westminsterské) demokracii.

6.3 Politický systém Nového Zélandu

V této podkapitole se zaměříme na další bývalou britskou kolonii, ostrovní stát Nový Zéland.

V 90. letech 20. století prošel novozélandský stranický systém změnou od zdánlivého bipartismu k multipartismu. Od dvou tradičních velkých stran – Labouristů a Národní strany se odtrhla řada menších frakcí. Tyto dvě politické strany stále zůstávají dominantní, současný stranický systém lze označit jako omezený multipartismus. Hlavním důvodem této přeměny byla změna volebního systému z většinového na smíšený. Cílem bylo vytvoření více soutěživého systému s větším počtem politických stran. Labouristé a Národní strana se i nadále střídají ve vládnutí v zemi, ale vždy už vytváří koalice s menšími frakcemi novozélandského politického spektra. Již v prvních volbách podle smíšeného hlasování v roce 1996 byla vítězná Národní strana nucena vytvořit koalici se stranou *New Zealand First*. Dohromady vytvořily v parlamentu většinu pouze jediného hlasu. *Labour Party* v následujících volbách v roce 1999 pak zformovala menšinovou vládu se středo-levou

¹⁷⁶ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 49.

Aliancí.¹⁷⁷ Nutnost tvorby vládních koalic je v rozporu s jedním ze znaků majoritní demokracie – koncentrace exekutivy v rukou jedné strany. Současný stranický systém Nového Zélandu je označován jako multipartismus, byť v omezené míře. Tento fakt nahrává spíše konsenzuální demokracii.

Podobně jako Velká Británie, Nový Zéland nemá psanou ústavu. Ta je nahrazena právními normami (například *Constitution Act 1986*, *Electoral Act 1993*, *Treaty of Waitangi*, *Bill of Rights 1990*), které jsou v podstatě rovny zákonům a je možné je měnit či rušit většinou v jednokomorovém parlamentu.¹⁷⁸

V ústavním rámci Nového Zélandu *Constitution Act 1986* je rozdělena státní moc na výkonnou, zákonodárnou a soudní.¹⁷⁹ Hlava státu (britská královna, respektive generální guvernér) ale není v tomto dokumentu řazena mezi moc výkonnou, ale je pro ni vyhrazena samostatná kategorie. Taktéž je zmíněna jako složka parlamentu. Nicméně všichni ministři musí být také členy parlamentu a zároveň Výkonné rady. Výkonná rada je nejvyšším formálním nástrojem novozélandského vládního systému a poradním orgánem generálního guvernéra. Prakticky v zemi vládne Kabinet, jehož ministři jsou zároveň členy Výkonné rady. Existence Kabinetu a spojení parlamentu s vládou je spíše znakem majoritní demokracie.

V současné době Nový Zéland disponuje jednokomorovým parlamentem (Sněmovna reprezentantů). Horní komora zvaná Legislativní rada byla v roce 1951 zrušena. Neexistence horní komory je v souladu s jedním ze znaků majoritní demokracie. Parlament je na Novém Zélandu volen smíšeným volebním systémem, který v roce 1993 nahradil systém většinový.

Dvě nejsilnější strany Nového Zélandu jsou levicová Labouristická strana a pravicová Národní strana. Mezi další velké strany patří Pokroková strana, Strana zelených, Nový Zéland především (New Zealand First Party), Jednotná budoucnost Nového Zélandu a Maorská strana (Māori Party).¹⁸⁰ Mezi labouristy a Národní stranou je jedna konfliktní socioekonomická linie. Od volební reformy ale v novozélandském parlamentu zasedá množství menších stran. Strana zelených a Maorská strana by mohly přinést další roviny neshod než jenom socioekonomické (jmenovitě environmentální a etnické). Přesto přetrvává spíše jedna konfliktní rovina a v tomto ohledu se systém blíží majoritní demokracii. To se samozřejmě s rostoucím počtem nových stran může změnit.

¹⁷⁷ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 82-83.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 68-71.

¹⁷⁹ New Zealand - Constitution Act 1986. *International Constitutional Law Countries* [online]. 1999 [cit. 2014-06-10]. Dostupné z: http://www.servat.unibe.ch/icl/nz00000_.html

¹⁸⁰ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 86-90.

V Novém Zélandu je velké množství různých nátlakových skupin. Zvláště zavedení smíšeného volebního systému znamenalo příležitost pro spoustu zájmových skupin, které se chtějí podílet na politice.¹⁸¹ Tyto skupiny se nesdružují ve větší svazy, spíše spolu soutěží a existují nezávisle na státu. To odpovídá pluralitnímu modelu, který je jeden ze znaků westminsterského modelu demokracie.

Centrální banka Nového Zélandu (*Reserve Bank of New Zealand*) je celá řízena novozélandskou vládou a není v soukromém vlastnictví jako v případě jiných zemí. Stoprocentním vlastníkem je stát.¹⁸² Nepočítáme-li Cookovy ostrovy s vlastní suverenitou ve volném svazku s Novým Zélandem, je země unitární bez prvků federalismu.

Nebýt volební reformy, byl by Nový Zéland téměř čistě majoritní demokracií. Přesto splňuje 7 bodů westminsterského modelu (převaha vlády nad parlamentem, neexistence horní komory, jednorozměrný stranický systém, unitární a centralizovaná vláda, nepsaná ústava, pluralismus, závislost centrální banky na exekutivě) a 2 body konsenzuálního modelu (multipartismus a tvorba koalic v parlamentu). Volební systém je smíšený, zde se tedy nelze jednoznačně přiklonit na stranu majoritní demokracie. Ačkoliv je modifikací většinového volebního systému, jeho účelem je zvýhodnění menších stran, což znamená spíše konsenzuální znak. V otázce vyloučení přímé demokracie se také nelze přiklonit na stranu westminsterského modelu. V zemi se chystá referendum ohledně změny státní vlajky¹⁸³ a v minulosti již několik lidových hlasování proběhlo.

6.4 Politický systém Kanady

Kanada bude posledním státem, kde budeme zjišťovat, jak moc se blíží ideálnímu modelu majoritní demokracie.

Kanadský parlament je již od roku 1867 ovládán dvěma hlavními politickými stranami – Liberální stranou a Konzervativní stranou. Tento dvoustranický systém je umírněn existencí dalších stran. Ač nemají tak silnou pozici, čas od času jsou potřeba k podpoře menšinové vlády jedné ze dvou hlavních frakcí a ovlivňují jejich politiku.¹⁸⁴ Od první světové války nebyla v Kanadě utvořena koaliční vláda a od druhé světové války existovalo několik

¹⁸¹ Pluralism and Policy Making in New Zealand. *StudyMode* [online]. 2010 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.studymode.com/essays/Pluralism-And-Policy-Making-In-New-447285.html>

¹⁸² The Reserve Bank of New Zealand. *Gocurrency.com* [online]. 2012 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.gocurrency.com/articles/stories-nz-reserve>

¹⁸³ New Zealanders will get referendum on changing national flag. *CTV News* [online]. 2014 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.ctvnews.ca/world/new-zealanders-will-get-referendum-on-changing-national-flag-1.1723396>

¹⁸⁴ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 25.

menšinových vlád.¹⁸⁵ I přes umírněnou podobu můžeme pořád hovořit o bipartismu a koncentraci moci v rukou jedné strany a tvorbě jednobarevných vlád (ve většině případů), což jsou dva znaky westminsterského modelu.

Kanadský federální parlament má dvě komory. Horní komora (Senát) není volena, ale jmenována generálním guvernérem na základě doporučení premiéra. Dolní komora (*House of Commons*) je podobně jako ve Spojeném království volena většinovým volebním systémem typu vítěz bere vše.¹⁸⁶

Premiér a Kabinet mají v kanadském politickém systému silnou pozici. Většina návrhů zákonů pochází z vlády, což svědčí o slabé roli parlamentu. Kabinet má tedy relativně velkou kontrolu nad legislativním procesem dolní komory parlamentu. Výjimkou může být případ menšinové vlády.¹⁸⁷ Převaha vlády nad parlamentem je jedním ze znaků westminsterského modelu.

V oblasti zájmových skupin je Kanada silně pluralitní. Díky Listině základních práv a svobod se očekává, že pluralitní zůstane i nadále.¹⁸⁸

Konsenzuální rys má země v oblasti federativního uspořádání. 10 zemí a 3 teritoria pro sebe iniciují stále větší pravomoci a federalismus se projevuje i v podpoře zájmů Québecu. Jednotlivé státy mají obvykle jednobarevné většinové vlády. Země taktéž poskytuje určitou míru autonomie domorodým obyvatelům, důkazem je například vytvoření teritoria Nunavut v roce 1999.¹⁸⁹

Obě komory kanadského senátu jsou si formálně rovny, což odpovídá konsenzuálnímu modelu demokracie. V praxi jsou ale politické zdroje nereprezentativního (jmenovaného) Senátu omezené, což zase nahrává westminsterskému modelu.¹⁹⁰

Jako ústavní základ státu sloužil už původní *Constitution Act* z roku 1867, který zemi udělil dominiální status. Nový Ústavní akt vydaný v roce 1982 vymezuje možnosti změny kanadské ústavy. Změna ústavního textu je možná na základě souhlasu generálního guvernéra s povolením obou komor parlamentu a se souhlasem dvou třetin celkového počtu kanadských

¹⁸⁵ Is Canada a Westminster or Consensus Democracy? A Brief Analysis. *PS Political Science & Politics* [online]. 2006, roč. 37, č. 4 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z:

<http://www.socpol.unimi.it/corsi/polcomp/database/Canada/PSOct06StudlarChristensen.pdf>

¹⁸⁶ The World Factbook. *Central Intelligence Agency* [online]. 2014 [cit. 2014-05-12]. Dostupné z:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ca.html>

¹⁸⁷ ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš

Čeněk, 2007. s. 21.

¹⁸⁸ Is Canada a Westminster or Consensus Democracy? A Brief Analysis. *PS Political Science & Politics* [online]. 2006, roč. 37, č. 4 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z:

<http://www.socpol.unimi.it/corsi/polcomp/database/Canada/PSOct06StudlarChristensen.pdf>

¹⁸⁹ Tamtéž

¹⁹⁰ Tamtéž

provincií (viz podkapitola konstituování politického systému Kanady). Oba ústavní akty slouží jako ústava země, která je poměrně rigidní.

Kanadská centrální banka zůstává velmi nezávislým orgánem, což je znak konsenzuálního systému.¹⁹¹

Mezi 4 nejsilnější politické strany patří Liberální strana, Konzervativní strana, Nová demokratická strana a strana Bloc Québécois. U prvních tří stran je jedna konfliktní linie – socioekonomická. Ovšem poslední strana, reprezentující zájmy Québecu na federální úrovni, především jeho nezávislost, vnáší další, etnickou a jazykovou linii neshod.¹⁹²

Kanada splňuje celkem 6 znaků majoritní demokracie (koncentrace výkonné moci v rukou jedné strany, převaha vlády nad parlamentem, praktická převaha dolní komory nad horní, bipartismus, většinový volební systém a pluralismus zájmových skupin), 4 znaky konsenzuálního modelu (nezávislost centrální banky, federativní uspořádání státu a psaná rigidní ústava, více linií neshod mezi politickými stranami). Co se týká nástrojů přímé demokracie, tak zde Kanada nesplňuje kritérium westminsterského systému, protože v zemi se uskutečnilo několik referend. Celkem 3 proběhla na federální úrovni (první v roce 1898 ohledně prohibice) a několik dalších na regionální úrovni, například referendum ohledně odtržení Québecu z roku 1995.¹⁹³

Celkově je u všech 3 států patrný vliv a zachování tradice britského politického systému v politicko-stranické rovině, kdežto v ústavním a federativním uspořádání země došlo pravděpodobně z praktických důvodů k přijetí konsenzuálního modelu. Austrálie a Kanada mají konsenzuální prvky v oblasti federativního uspořádání státu. Obě země mají taktéž psané ústavy. Nový Zéland nemá psanou ústavu a má jednokomorový parlament. Ve všech zemích se uskutečnilo několik referend. Kanada má z uvedených států jako jediná na exekutivě nezávislou centrální banku. Největší vliv britské politické tradice přetrvává v Novém Zélandu, který splňuje 7 bodů westminsterského modelu a nebýt reformy volebního systému, splňoval by téměř všechna kritéria.

¹⁹¹ Is Canada a Westminster or Consensus Democracy? A Brief Analysis. *PS Political Science & Politics* [online]. 2006, roč. 37, č. 4 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z:

<http://www.socpol.unimi.it/corsi/polcomp/database/Canada/PSOct06StudlarChristensen.pdf>

¹⁹² ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 25-26.

¹⁹³ Referendum. *The Canadian Encyclopedia* [online]. 2013 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/referendum/>

7 Pedagogická aplikace

Tato kapitola se bude zabývat zařazením tématu práce do příslušných vzdělávacích oborů a tematických okruhů. Pozornost bude věnována tomu, jak lze dané téma aplikovat do výuky, případně jaké aktivity jdou použít. Součástí pedagogické aplikace bude i vzorový pracovní list, který lze použít hlavně v hodině dějepisu, přesah bude mít ovšem i do předmětů geografie a občanský a společenskovední základ.

7.1 Občanský a společenskovední základ

Pedagogická aplikace tématu této práce vyžaduje od žáků určitý přehled v oblasti společenských věd, dějepisu a geografie. Proto je vhodnější aplikovat jej spíše na gymnasiu či jiné střední škole. Část tématu by při určité úpravě šlo použít i na základní škole. Velký prostor toto téma má v předmětu občanský a společenskovední základ, zvláště při výuce politologie.

7.1.1 Člověk ve společnosti

Při aplikaci práce v tomto tematickém okruhu se bude rozvíjet řada klíčových kompetencí, ze kterých bychom ale vyzvedli kompetenci sociální a personální. Dekolonizace a formování nových politických systémů v Africe může posloužit jako negativní příklad rovnoprávného soužití mezi lidmi. Hlavně oblast Jižní Afriky, kde bílá vládnoucí menšina dokonce schvalovala rasové zákony, byla příkladem absence občanských a politických práv převážně černošského obyvatelstva. Problematika Jižní Afriky by měla být zvláště vyzdvihnuta, ale zmíněny by měly být i další africké státy, ve kterých došlo k etnickým a kulturním rozporům. Zdůrazněn by měl být fakt, že situaci v Africe částečně způsobila i přítomnost evropských mocností a že následkem rychlé dekolonizace došlo k tomu, že mnoho afrických států ještě nebylo připraveno na svou samostatnost. Zde se částečně již překrýváme s dějepisem, což vytváří další mezipředmětovou vazbu (druhá vazba je s geografii). Celkově by příklad afrických států (hlavně tedy Jižní Afriky) sloužil jako doplnění učiva sociální nerovnosti. Vhodné by bylo nejdříve se žáků zeptat, který stát byl v nedávné minulosti typický utlačováním části etnicky odlišného obyvatelstva a rasovými zákony, a co to znamená výraz apartheid. U tohoto výrazu se následně zastavíme a vysvětlíme jej. Následovat by mohly příklady jednotlivých rasově orientovaných zákonů Jihoafrické republiky a nakonec diskuse. Očekávaným výstupem je, že žák respektuje kulturní odlišnosti a rozdíly v projevu příslušníků různých sociálních skupin, na příkladech doloží, k jakým výsledkům by mohly

vést předsudky. V RVP pro základní vzdělávání je taktéž tematický okruh člověk a společnost a zde by se dalo téma práce obdobně použít v učivu zásady lidského soužití.

7.1.2 Občan ve státě

Téma britský model demokracie a jeho aplikace v rámci bývalých britských kolonií lze v tomto tematickém okruhu využít v učivu stát – formy států a v učivu demokracie – volby, volební systémy. Při probírání rozdílů většinového a poměrného volebního systému poslouží Velká Británie a některá její bývalá dominia jako příklad prvně jmenovaného systému. Pro lepší pochopení látky je možno vyzkoušet vzorové volby ve třídě. Dále se téma práce dotýká i učiva druhy a formy států. Austrálii a Kanadu lze zmínit jako příklad federativního uspořádání státu. Při probírání druhů států podle toho, kdo vládne, bude důležité vyzdvihnout fakt, že Austrálie, Kanada a Nový Zéland jsou konstituční monarchie s britským panovníkem v čele. V této hodině by pak bylo vhodné zmínit se o Commonwealthu a doplnit mapou současných členů této organizace. Rozvíjena bude opět řada klíčových kompetencí, ze kterých lze vyzdvihnout kompetence občanské (chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu). Výstupem hodiny je, že žák rozlišuje a porovnává historické i současné typy států (forem vlády). Při výuce na základní škole lze téma práce obdobně použít v okruhu člověk, stát a právo, konkrétně v učivu právní základy státu.

7.1.3 Mezinárodní vztahy, globální svět

Téma práce lze tady využít v učivu mezinárodní spolupráce, které se týká významných mezinárodních organizací a společenství. Formou výkladu by byla zmíněna organizace Commonwealth a následovala by diskuse na téma dekolonizace. Vhodné otázky jsou „Jaké si myslíte, že byly hlavní důvody zániku britského koloniálního panství?“ nebo „Víte o nějakých konkrétních případech, kde dekolonizace neproběhla mírovou cestou?“ atd. K pochopení účelu Commonwealthu je potřeba uvědomit si historické souvislosti. Je zde tedy jasná mezipředmětová vazba s dějepisem a s geografii (znalost některých významných členů Commonwealthu). Žáci mohou diskutovat, zda dekolonizaci vidí jako negativní či pozitivní proces, případně můžou konkrétní klady a zápory vyjmenovat. Tím budou rozvíjeny kompetence k řešení problémů (žák kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit), stranou by ovšem nezůstaly ani kompetence občanské. Při výuce občanské výchovy na základní škole lze téma použít taktéž v učivu mezinárodní spolupráce z tematického okruhu mezinárodní vztahy, globální svět.

7.2 Geografie

Téma této práce lze využít i při výuce geografie, konkrétně v tematických okruzích sociální prostředí a regiony.

7.2.1 Sociální prostředí

V učivu kulturní a politické prostředí lze taktéž zmínit organizaci Commonwealth a na příkladu Velké Británie a jejích některých bývalých kolonií vysvětlit téma státní zřízení. Oproti hodinám občanského a společenskovedního základu zde lze mnohem více pracovat s mapou. Díky tomu zde budou rozvíjeny především kompetence k učení a kompetence k řešení problémů. Očekávaným výstupem v RVP pro gymnasia pro toto učivo je, že žák rozliší a porovnává státy světa a jejich mezinárodní integrační uskupení a organizace podle kritérií vzájemné podobnosti a odlišnosti. Konkrétně žák stručně charakterizuje Commonwealth a jmenuje některé významné země, které jsou členy této organizace. V učivu hlavní světová ohniska napětí si žák uvědomí, že i dnešní konflikty v některých afrických zemích mají souvislost s dekolonizací a následně uměle vytvořenými hranicemi, které nerespektovaly kulturní rozdíly mezi obyvateli země. V RVP pro základní vzdělávání této oblasti odpovídá tematický okruh společenské a hospodářské prostředí, které je vhodné aplikovat v 9. ročníku základní školy. Očekávaným výstupem je, že žák porovnává státy světa a zájmové integrace států světa na základě podobných a odlišných znaků.

7.2.2 Regiony

Téma této práce lze využít v učivu makroregiony světa, které žák na mapách lokalizuje, vymezí jejich hranice, zhodnotí jejich přírodní, kulturní, politické a hospodářské vlastnosti a jednotlivé makroregiony vzájemně porovná. Rozvíjeny jsou při tom hlavně kompetence k učení a k řešení problémů. Konkrétně bude žák schopen na mapě najít významné bývalé britské kolonie a oblasti, které Britové v minulosti spravovali. Žák si také uvědomí souvislost územního vymezení bývalých (nejenom britských) kolonií s tím, jakým jazykem se v těchto zemích mluví v současnosti. To mu může sloužit jako nápověda pro nalezení například bývalých portugalských kolonií (v Brazílii je dodnes portugalština úředním jazykem). V RVP pro základní vzdělávání tomuto okruhu odpovídá okruh regiony světa. Aplikace tématu práce do hodiny zeměpisu v 9. třídě základní školy by byla obdobná jako na gymnasiu, jenom v redukovanejší formě. Žák by vyjmenoval a našel na mapě alespoň bývalá britská dominia jako Austrálie, Nový Zéland, JAR, Irsko a Kanada.

7.3 Dějepis

Téma práce se dá aplikovat i do hodin dějepisu, a to minimálně v podobném rozsahu jako do předmětu občanský a společenskovední základ. Celá problematika dekolonizace britských kolonií by našla využití při probírání novověku a moderních dějin.

7.3.1 Novověk

Téma diplomové práce by se dalo částečně použít v učivu zámořské objevy. V hodině se zmíníme o původním anglickém koloniálním panství v Karibiku a v dnešních Spojených státech amerických. Důležité bude vysvětlení příčin, proč se v Severní Americe usazovali Angličané a proč Francouzi. Vhodné bude též použití mapy. Výstupem v RVP pro gymnasia je, že žák porozumí důsledkům zámořských objevů, jež vedly k podstatným hospodářským i mocensko-politickým změnám. V RVP pro základní vzdělávání tomuto tematickému okruhu odpovídá okruh objevy a dobývání, počátky nové doby a učivo zámořské objevy a počátky dobývání světa.

V dalších hodinách věnujících se konci novověku lze téma aplikovat více do hloubky. Lze se zmínit o systému správy britských kolonií (minimálně rozdělení na dominia, protektoráty, korunní kolonie atd.) a také ve větší míře pracovat s mapou. Právě zde si žáci uvědomí rozsah a polohu Britského impéria a zařadí získání určitých územních oblastí do časové osy. Zmíněny budou i události, které vedly ke vzniku USA. V RVP pro gymnasia dané téma odpovídá učivu předpoklady a projevy imperiální (mocenské a koloniální) politiky velmocí, v RVP pro základní vzdělávání zase učivu konflikty mezi velmocemi, kolonialismus. Rozvíjena bude opět řada kompetencí, hlavně kompetence k učení a řešení problémů.

7.3.2 Moderní doba

Zde by se dalo navázat na předchozí hodiny, prohloubit znalosti o území a územních změnách koloniálních velmocí a konečně vznik prvních dominií. Vhodné by bylo například vytvořit seznam důležitých území koloniálních velmocí a vyvěsit jej na nástěnku, aby jej žáci měli neustále před očima. Případně by se dala obdobně použít i mapa světa. Žáky také upozorníme na rozdíl mezi výrazy Anglie, Velká Británie a Spojené království, zmíníme i vlajky těchto zemí a můžeme je opět vyvěsit na nástěnku. Opakování celé problematiky je součástí přílohy této diplomové práce ve formě pracovního listu. Je zaměřen spíše na Britské impérium, ovšem nebyl by problém jej rozšířit i o jiné koloniální velmoci. Další vhodná forma opakování je myšlenková mapa. Na tabuli by se napsalo slovo formy závislosti a žáci

by k němu doplnili vhodné výrazy jako korunní kolonie, dominium, mandátní území atd. K těmto výrazům by zase vedli spojovací linky s konkrétními názvy států a se stručným popisem, co onen výraz znamená. V RVP pro základní vzdělávání tato problematika odpovídá okruhu modernizace společnosti a učivu konflikty mezi velmocemi, kolonialismus. V problematice dekolonizace pak žák objasní hlavní problémy specifické cesty vývoje významných postkoloniálních rozvojových zemí. V RVP pro gymnasia této oblasti odpovídá učivo dekolonizace, v RVP pro základní vzdělávání pak rozpad koloniálního systému z okruhu rozdělený a integrující se svět.

7.4 Průřezová témata

Některé obecné aspekty kolonialismu (například nedostatečné respektování odlišných národů a kulturních názorů), které by mohly sloužit k zamyšlení a diskusi, se dají zařadit do průřezového tématu osobnostní a sociální výchova, do tematického okruhu sociální komunikace. Konkrétně jde o dovednost respektující komunikace (způsoby komunikačního chování respektujícího odlišnosti názorů, postojů, kultur, národností). Mnohem lépe se ale k tématu hodí následující průřezové téma.

7.4.1 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Průřezové téma výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech má mimo jiné přispívat k rozvoji vnímavosti ke kulturním odlišnostem, solidaritě s lidmi žijících v obtížných podmínkách, orientaci v současné mezinárodní situaci apod. Využít toto průřezové téma lze v hodinách občanského a společenskovedního základu nebo v dějepise a geografii. V tematickém okruhu globalizační a rozvojové procesy žák vnímá vývojové procesy probíhající v určitých historických etapách, zprvu nerovnoměrně v různých regionech světa, později již v celosvětové (globální) úrovni. Tento výstup lze aplikovat i v hodině dějepisu zabývající se dekolonizací. Žák si uvědomí, že dekolonizace (zprvu v různých regionech světa, například USA či Jižní Amerika) byla nakonec globálním procesem, souvisejícím se změnami ve společnosti. Zároveň si žák uvědomí, že některé oblasti bývalého Britského impéria jsou dodnes ložisky světového napětí (například Afrika či Indie a Pákistán) a některé oblasti jsou naopak poklidné (například Kanada a Austrálie). Žák se pokusí tuto skutečnost zdůvodnit. V souvislosti dekolonizací a následnou situací v místech jako Afrika či Indie a Pákistán by se daly využít i tematické okruhy globální problémy, jejich příčiny a důsledky; humanitární pomoc a mezinárodní rozvojová spolupráce. Zmíněný druhý okruh dokonce

obsahuje učivo historické kořeny rozvojové spolupráce: kolonialismus, dekolonizace, studená válka.

7.4.2 Multikulturní výchova

Tematický okruh základní problémy sociokulturních rozdílů obsahuje učivo „Které příčiny způsobují imigraci (historické, sociální, ekonomické)“. Téma práce by se dalo využít pro vysvětlení, z jakých příčin se Angličané stěhovali pryč z Evropy a zakládali kolonie v Severní Americe. Na příkladu Jihoafrické republiky si pak žák uvědomí neslučitelnost rasové, náboženské či jiné intolerance s demokracií.

7.4.3 Výchova demokratického občana

Výchova demokratického občana znamená v obecné rovině především syntézu hodnot, a to spravedlnosti, tolerance a odpovědnosti, v konkrétní rovině pak rozvoj kritického myšlení, vědomí svých práv a povinností a porozumění demokratickému uspořádání společnosti a demokratickým způsobům řešení konfliktů a problémů. V tematickém okruhu formy participace občanů v politickém životě je učivo volební volby a demokratické volby a politika. Zde žáci formou diskuse vyjádří pozitiva a negativa většinového volebního systému (jakožto jeden ze znaků britského politického systému) a srovnají jej s poměrným volebním systémem. Zdůrazníme také, že většinový volební systém nenahrává menším stranám, proto politická participace například Aboriginců v Austrálii či Maorů v Novém Zélandu byla omezená. V souvislosti s tématem práce žák také zhodnotí, proč se v některých bývalých britských koloniích demokracie úspěšně neudržela až do současnosti.

Téma této práce lze tedy aplikovat hlavně do hodin dějepisu (učivo kolonialismus, případně dějiny Anglie a Velké Británie), občanského a společenskovedního základu (formy států, mezinárodní spolupráce) a geografie (makroregiony světa, kulturní a politické prostředí).

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo charakterizovat aplikaci britského modelu demokracie ve vybraných bývalých britských koloniích. Z důvodu omezeného rozsahu práce byl kladen důraz spíše na bývalá britská dominia, která westminsterský politický systém v určitých modifikacích aplikují i v současnosti. Cílem první kapitoly bylo charakterizovat majoritní demokracii. V případě druhé kapitoly byla cílem charakteristika britského politického systému, jeho konstituování a tradic. Cílem další kapitoly byl popis dekolonizace Britského impéria. Předposlední kapitola měla za cíl zjistit, nakolik vybraná bývalá britská dominia aplikují britský model demokracie v současnosti a použita k tomu byla komparativní metoda.

Tato diplomová práce je rozdělena na sedm hlavních kapitol.

První kapitola je zaměřena na majoritní neboli westminsterskou demokracii. Ta je typická pro Velkou Británii a stejně tak mnoho z bývalých britských kolonií tento model více či méně úspěšně přijalo. Pro vymezení tohoto modelu je důležité zmínit i východiska majoritní demokracie, a to konsociační a konsenzuální model. Majoritní demokracie je spíše teoretickým systémem politologa Arenda Lijpharta, proto je nutné v další kapitole popsat, jak funguje britský politický systém v praxi.

Druhá kapitola se zabývá britským politickým systémem a jeho tradicemi. Politický systém Velké Británie je charakteristický neexistencí psané ústavy a důrazem na tradici a historickou kontinuitu. Proto je v této kapitole zmíněno formování politického systému v dějinách s důrazem na zákonné úpravy vytvořené hluboko v minulosti. Samozřejmě nechybí ani charakteristika jednotlivých složek moci jako moc výkonná, zákonodárná a soudní.

Třetí kapitola je zaměřena na proces dekolonizace bývalých britských kolonií. Kapitola je rozdělena dle kontinentů a popisuje zároveň stručně i dějiny těchto kolonií. Zároveň je věnována pozornost i systému správy Britského impéria. Z důvodu omezeného rozsahu práce zde nejsou zmíněny všechna britská koloniální území.

Čtvrtá kapitola se zabývá konstituováním politických systémů bývalých britských kolonií. Zmíněna jsou zde jen britská dominia, jmenovitě Austrálie, Nový Zéland, Kanada a Jižní Afrika. Tyto státy přijaly britský model demokracie neúspěšněji ze všech bývalých britských kolonií a v určité modifikaci jej uchovávají dodnes.

Pátá kapitola se zabývá Společenstvím národů neboli Commonwealthem. Britské impérium se v tuto organizaci přetransformovalo, proto bylo nutné ji zmínit. První část se zabývá historií Commonwealthu, další část pak jeho současnou strukturou a organizací.

Šestá kapitola se zaměřuje na britský model demokracie v současnosti. Z důvodu omezeného rozsahu práce jsou zde zmíněna opět jenom některá britská dominia, jmenovitě Kanada, Austrálie a Nový Zéland. Tyto státy aplikují majoritní model demokracie dodnes. Pro ověření tohoto faktu byla použita komparativní metoda. Jako východisko posloužilo teoretické vymezení majoritní demokracie z první kapitoly. Cílem bylo zjistit, nakolik tyto státy britský westminsterský model aplikují v současnosti. Výsledné zjištění potvrdilo, že tyto státy se dodnes řídí britskou politickou tradicí ve více či méně modifikované formě. Kanada a Austrálie splňují 6 z celkových 11 bodů charakteristiky majoritní demokracie. Nový Zéland těchto znaků splňuje 7, což znamená, že z bývalých britských dominií je politickému systému Spojeného království nejbliže.

Sedmá kapitola je zaměřena na pedagogickou aplikaci tématu této práce. Pozornost je věnována jednotlivým vzdělávacím předmětům a vzdělávacím oblastem, ve kterých lze toto téma použít. Zároveň jsou zde zmíněna i průřezová témata.

Závěrem lze říci, že se Velká Británie pokoušela svůj model demokracie aplikovat ve většině svých bývalých kolonií. Uspěla jen v dominiích s většinou bílou populací. Bývalé britské kolonie v Asii westminsterský model přijaly také, ale postupně jej opustily. Nejhůře situace dopadla v nově vzniklých afrických státech, které se brzy po svém vzniku dostaly do etnických a hospodářských problémů a zvolení ministerští předsedové se stali často doživotními diktátory.

Existuje relativně málo monografií věnující se přímo tématu této práce. Vzhledem k šířce tématu ovšem bylo možno čerpat z mnoha dalších publikací a internetových zdrojů, které šlo využít ke zpracování některých kapitol práce.

Seznam zkratk

ANZUS - Australia, New Zeland and United States Defence Pact (obranný pakt Austrálie, Nového Zélandu a Spojených států amerických)

EOKA – Ethniki Organosis Kipriaku Agonos (Národní organizace kyperského boje)

JAR – Jihoafrická republika

RVP – Rámcový vzdělávací program

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

USA – United States of America (Spojené státy americké)

Prameny a literatura:

BAAR, V., RUMPEL, P., ŠINDLER, P. *Politická geografie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. ISBN 80-7042-737-X.

BLAINEY, G. *Dějiny Austrálie*. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 8071063347.

HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. Česká republika - konsensuální nebo majoritní model demokracie?. *Politologická revue*. 2002, č. 1.

HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. *Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4249-0.

HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J. *Politické systémy*. 1. vyd. Brno: Barrister, 2011. ISBN 978-80-87474-23-5.

HOWE, S. *Empire: a very short introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2002. ISBN 978-0192802231.

JUDD, D. *Impérium: britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*. 1. vyd. v čes. jaz. Praha: BB art, 1999. ISBN 8072570463.

LUPTÁK, M., PÁNA, L. *Politické systémy v zemích Evropy: Francouzská republika, Spojené království Velké Británie a Severního Irska*. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. ISBN 978-80-86708-50-8.

NÁLEVKA, V. *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-495-2.

RAMSDEN, J. *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*. Czech ed. Praha: Prostor, 2006. ISBN 80-7260-169-5.

ROVNÁ, L. *Kdo vládne Británii?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. ISBN 80-86429-27-X.

ŘÍCHOVÁ, B. *Komparace politických systémů I*. Praha: Oeconomica, 2005. ISBN 80-7079-994-3.

ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie: Srovnávací analýza demokratických politických systémů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-628-4.

ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: politické systémy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-078-9.

ŽENÍŠEK, M., ŠANC, D. *Commonwealth: z perspektivy politické vědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-146-5.

Elektronické zdroje:

Accountability. *Reserve Bank of Australia* [online]. 2014 [cit. 2014-06-10]. Dostupné z: <http://www.rba.gov.au/about-rba/accountability.html>

COMMONWEALTH OF AUSTRALIA CONSTITUTION ACT.

In: <http://www.austlii.edu.au/>. 1900. Dostupné z: http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/coaca430/s57.html

Governments in the Commonwealth. *Commonwealth of Nations* [online]. 2014 [cit. 2014-06-05]. Dostupné z: <http://www.commonwealthofnations.org/sectors/government/>

History of the Commonwealth. *Commonwealth Network* [online]. 2014 [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://www.commonwealthofnations.org/commonwealth/history/>

International Constitutional Law Countries [online]. 2014 [cit. 2014-06-10]. Dostupné z: <http://www.verfassungsvergleich.de/>

Is Canada a Westminster or Consensus Democracy? A Brief Analysis. *PS Political Science & Politics* [online]. 2006, roč. 37, č. 4 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.socpol.unimi.it/corsi/polcomp/database/Canada/PSOct06StudlarChristensen.pdf>

List Of Australian Pressure Groups. *Australianpolitics.com* [online]. 2014 [cit. 2014-06-10]. Dostupné z:<http://australianpolitics.com/democracy-and-politics/pg/australian-pressure-groups>

Live Results. *ABC* [online]. 2013 [cit. 2014-06-10]. Dostupné z:
<http://www.abc.net.au/news/federal-election-2013/results/>

New Zealanders will get referendum on changing national flag. *CTV News* [online]. 2014 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.ctvnews.ca/world/new-zealanders-will-get-referendum-on-changing-national-flag-1.1723396>

Our history. *The Commonwealth* [online]. 2014 [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://thecommonwealth.org/our-history#0>

Overview. *Historical Atlas of the British Empire* [online]. 2014 [cit. 2014-05-28]. Dostupné z:<http://www.atlasofbritempire.com>

Parliament of Australia [online]. 2014 [cit. 2014-06-10]. Dostupné z: <http://www.aph.gov.au/>

Parliamentary constituencies. *www.parliament.uk* [online]. 2014 [cit. 2014-05-28]. Dostupné z:<http://www.parliament.uk/about/how/elections-and-voting/constituencies/>

PAYLING, S. J. Middle ages: Parliament and politics before 1509. *The history of Parliament* [online]. 2014 [cit. 2014-04-22]. Dostupné z: <http://www.historyofparliamentonline.org/periods/medieval>

Pluralism and Policy Making in New Zealand. *StudyMode* [online]. 2010 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z:<http://www.studymode.com/essays/Pluralism-And-Policy-Making-In-New-447285.html>

RÁMCOVÉ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY. *MŠMT* [online]. 2014 [cit. 2014-06-21]. Dostupné z:<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

Referendum. *The Canadian Encyclopedia* [online]. 2013 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/referendum/>

Remembering Our Past. *The Islands Of The Bahamas* [online]. 2014 [cit. 2014-05-12]. Dostupné z:<http://www.bahamas.com/history>

The Reserve Bank of New Zealand. *Gocurrency.com* [online]. 2012 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z:<http://www.gocurrency.com/articles/stories-nz-reserve>

The Westminster model failed Africa. *The Guardian* [online]. 2010 [cit. 2014-05-01].
Dostupné z: <http://www.theguardian.com/commentisfree/2010/may/19/africa-colonies-british-parliament-reform>

The Westminster system of government in the ACT. *ACT LEGISLATIVE ASSEMBLY* [online]. © 2013 [cit. 2014-05-01]. Dostupné
z: <http://www.parliament.act.gov.au/learn-about-the-assembly/fact-sheets/westminster-system>

The World Factbook. *Central Intelligence Agency* [online]. 2014 [cit. 2014-05-12]. Dostupné
z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>

WATTS, C P. The Wind of Change: British Decolonisation in Africa, 1957-65. *History Review* [online]. 2011, č. 71 [cit. 2014-05-09]. Dostupné
z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=2001115e-bb83-4628-a02f-e411fcdb68ff%40sessionmgr110&hid=113>

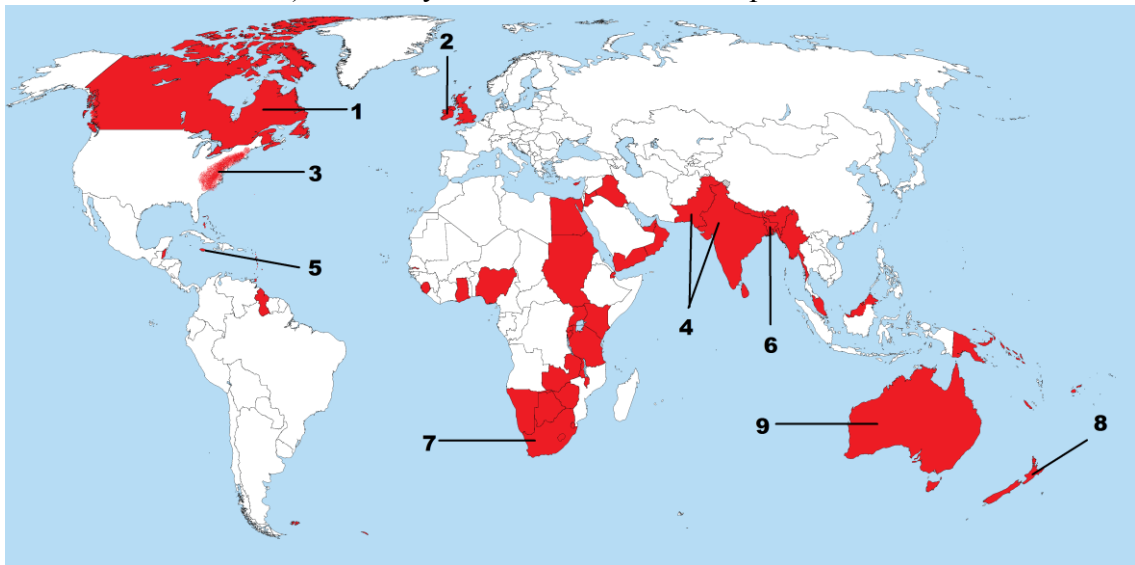
Westminster in the Caribbean: History, Legacies, Challenges. *LONDON'S GLOBAL UNIVERSITY* [online]. © 1999 - 2014 [cit. 2014-05-01]. Dostupné
z: <http://www.ucl.ac.uk/americas/caribbean-studies/Networks/westminster-in-the-caribbean>

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Pracovní list

Pracovní list

- 1) Za číslo doplňte název státu a spojte s datem získání/vyhlášení jeho samostatnosti (či dominiálního statutu). U britských dominií navíc datum podtrhnete.

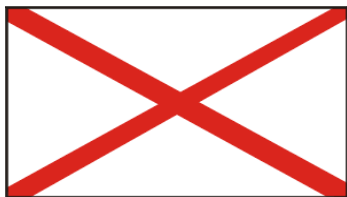
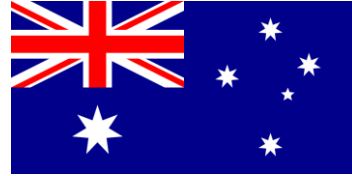

Zdroj: Cfwxl.png, R4L [online]. 2013 [cit. 2014-06-21]. Dostupné z: <http://relentlesslife.files.wordpress.com/2013/04/cfwxl.png>

1 _____	1971
2 _____	1922
3 _____	1947
4 _____ a _____	1910
5 _____	1907
6 _____	1776
7 _____	1901
8 _____	1867
9 _____	1962

- 2) Vysvětlete pojem britské dominium.

3) K uvedeným vlajkám napište název státu (území) či organizace.

4) Vysvětlete rozdíl k důvodu kolonizace Severní Ameriky mezi Francouzi a Angličany (z pohledu osadníků).

5) Jaké byly hlavní důvody dekolonizace ve 20. století?

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Jan Fišr
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. David Hampl, Ph.D
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Britský model demokracie a jeho aplikace v rámci bývalých britských kolonií
Název v angličtině:	The British model of democracy and its application in the former British colonies
Anotace práce:	Tato práce se zabývá charakteristikou britského modelu demokracie a jeho aplikací v rámci bývalých britských kolonií. Začíná charakteristikou britského politického systému, další kapitoly jsou zaměřeny na dekolonizaci a formování politických systémů bývalých britských kolonií. Poslední kapitola se zabývá pedagogickou aplikací tématu práce.
Klíčová slova:	Britské impérium, dekolonizace, dominium, westminsterský systém, politický vývoj
Anotace v angličtině:	This thesis deals with characteristic of British model of democracy and its application to former British colonies. It begins with characteristic of British political system, next chapters deals with decolonization and formation of political system in the former British colonies. Last chapter deals with educational application of the topic of this work.
Klíčová slova v angličtině:	British Empire, decolonization, dominion, Westminster system, political development
Přílohy vázané v práci:	1.) Pracovní list
Rozsah práce:	80 s.
Jazyk práce:	Čeština